
SZATHMÁRY BÉLA

A SZABADSÁGVESZTÉSRE ÍTÉLT FELNŐTTKORUAK RESZOCIALIZÁCIÓJA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ UTÓGONDOZÁSRA

Büntetőjogi és büntető eljárásjogi Diákkör

Ez a dolgozat

részt vett

Budapesten, az Államigazgatási Főiskolán 1981 márciusában

rendezett

XV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián

Szeged, 1981

I. fejezet

A RESZOCIALIZÁCIÓ, MINT BÜNTETŐJOGI ÉS KRIMINOLÓGIAI FELADAT

1. A bűnmegelőzés társadalmi feladata

A bűnözés társadalmi tömegjelenség. Nem mondhatunk ellent ennek a szocialista viszonyok között sem, bizonyítják a kriminológiai kutatások, a bűnügyi statisztikák eredményei. A szocialista viszonyok között bizonyos bűnselekményeknek megszűnt a gazdasági meghatározottsága, számszerűen sem éri el a megelőző kapitalista időszak szintjét, de mindez nem jelent egyben minőségi változást, legfeljebb a bűnözési helyzet javulásáról, átstrukturálódásáról beszélhetünk. A bűnözés társadalmi méreteiben óriási károkat okoz, az ellene való harc nagy létszámú állami apparátus fenntartását igényli. Társadalmi méretű jelenséggel szemben csak társadalmi méreteiben harcolhatunk. A fő hangsúlyt a megelőzésre kell helyeznünk, amelynek hatásmechanizmusát tekintve két fő iránya van:

- a/ a bűnisméltés megelőzése,
- b/ a bűnözésre vezető, bűnös akaratelhatározást kiváltó vagy lehetővé tevő körülmények megszüntetése, azaz a bűnözés megelőzése általában.¹

Mindkét irány csak társadalmi összefogással valósítható meg. A büntetőjog a társadalom védekezésének az eszköze, de önmagában nem nyújthat elegendő védelmet a bűnözéssel szemben. Nem várható pusztán a jogszabályoktól, sem az állami szervektől, társadalmi szervezetektől, az egyes állampolgároktól a hatékony megelőzés, ha a feladat társadalmi megoldásának szükségességét illetően nem következik be olyan szemléletváltozás, amelynek eredményeként a társa-

dalomban nemcsak az igény vetődik fel a bűnözés megelőzésére, ha a közösség tagjai nem kapcsolódnak be ebbe a munkába aktív közreműködésükkel.

A bűnözésben a társadalom konfliktusai, ellentmondásai fejeződnek ki. A bűnelkövetők konfliktushelyzetekben többnyire azok megoldásának törvény által tiltott módját választják, ezáltal kerülnek a büntetőjog hatókörébe. A büntetés letöltése után visszakerülnek a szabad élet viszonyai közé, abba a társadalomba, ahonnan a büntetés átmenetileg kiemelte őket. Az esetek döntő többségében ez a környezet nem változik, nem tér el lényegesen a korábbitól, sőt inkább romlik. Az emberi, családi kapcsolatok fellazulnak, felbomlanak, megváltozik a munkahely, a munkatársakhoz való viszony. Számítani kell tehát - reálisan gondolkozva - arra, hogy hasonló, sőt a rosszabb életviszonyok talaján új konfliktushelyzetek jönnek létre.

Amikor az elkövető a büntetőjog hatókörébe kerül, életbe lépnek a preventív célok és a megtorló hatás, amelyek a társadalom védekezését fejezik ki. A büntetés végrehajtása azonban nem küszöbölheti ki a bűnözés társadalmi okait, az elkövető felelősségre vonása és elítélése önmagában nem megoldás a jövőre nézve. Az egész eljárás - a büntetőjog sajátos eszközeit figyelembe véve - döntően csak az elkövetőre hat, de ennek a folyamatnak olyannak kell lenni, olyan hatások kell hogy érhék alatta az elkövetőt, amelynek eredményeként nézetrendszere változik, és szabadulása után nem követ el újabb bűncselekményt. A büntetés végrehajtása azonban nemcsak pozitív, hanem jelentős mértékben negatív módon is hat az elkövetőre.² Mindazon pozitív hatások mellett, amelyek kialakítják az elítélten a társadalmi együttélési szabályok ismeretét, az azoknak megfelelő cselekvésformákat, negatív hatásként jelentkezik a büntetésvégrehajtási intézetek zárt világa, a teljesen szabályozott, önálló

döntésre nem kényszerítő életformája. Különösen így van ez a hosszabb tartamú szabadságvesztések esetén. Ezek feloldása - ezáltal a társadalom védelme az újabb bűncselekmények elkövetésével szemben - olyan összetett feladat, ami csak társadalmi szinten valósítható meg. Egyrészt azért, mert a társadalomnak a bűncselekményt elkövetett tagjaira is szüksége van, másrészt pedig azért, mert a fejlődést gátló tényezők kiiktatása, hatásának csökkentése alapvető érdeke; feladata tehát a bűnelkövetők visszavezetése a társadalomba.

2. A reszocializáció folyamata, szükségessége

A büntetőjogi büntetés következtében elítéltek társadalomba való visszavezetése, nevelése a reszocializáció. A reszocializáció nem szükhethető le a zárt intézetekben folyó munkára, sem az utógondozásra, de még e két szakaszra együttesen sem. Magában foglalja a büntető eljárás megindulásától kezdve azokat a pozitív irányú hatásokat, amelyek segítségével az elkövető beilleszkedhet a társadalomba, annak hasznos tagjává válhat. Már itt hangsúlyozni kívánom, hogy csak segítségről lehet szó, mert az elkövetőnek magának kell felismernie megjavulásának szükségességét.

Jescheck a reszocializálás eszméjében azt a célt látja, hogy "azt az embert, aki a törvényes rendet megsértette, s ezáltal elhatárolja magát a közösségtől, mint ennek elismert és bizalomra méltó tagját a közösségbe vissza lehessen vezetni".³ Schröder a reszocializálásban speciális preventív feladatok megvalósítását látja, s célként jelöli meg, hogy "a tett elkövetőjét oly módon illesszük bele a szociális közösségbe, hogy a jövőben annak teljes értékű tagjaként legyen képes élni".⁴

A büntetőjogi büntetés, valamint a reszocializáció egymáshoz való viszonyára a cél-eszköz viszony a jellemző. A szakirodalomban a büntetőjogi jogkövetkezmények céljának meghatározása során közvetett és közvetlen cél között különböztetnek, közvetett célként határozva meg a társadalom védelmét, közvetlen célként pedig az egyéni és általános megelőzést. Ez a különböztetés a hazai szakirodalomban Schulthaisznál fordult elő először,⁵ majd lényegében e nézetet veszik át és fogadják el többen, így például Földvári, Erdőssy, Györgyi Kálmán.⁶ Általánosnak mondható az a nézet, miszerint a büntetőjogi jogkövetkezmények célját a társadalom védelmében határozhatjuk meg, "a cél az általános és speciális megelőzés révén a bűncselekmények elkövetőivel szemben kiszabható, illetve elrendelhető büntetések és intézkedések eszköze segítségével érhető el".⁷ Ha pedig a reszocializáció helyét az újabb bűnelkövetés megelőzésében határozzuk meg, a reszocializáció szükségessége maradéktalanul csak a szabadságelvonással járó büntetésekre igaz, nem állapítható meg ugyanis reszocializációs feladat pl. a pénzbüntetés esetén.

A reszocializáció folyamata különböző tevékenységet tartalmaz: őrzési tevékenységet, biztonsági intézkedéseket, felügyeletet, ellenőrzést, termelőmunkát, oktatást, ismeretterjesztést, szociális segítséget és támogatást, de legfőbb tartalma a nevelés, mégpedig olyan nevelési folyamat, amely minden más tevékenységet magában foglal.

További kérdésként merül fel, hogy ennek a nevelésnek mi a célja: az átnevelés vagy a megjavítás?

I.Sz.Noj szovjet büntetőjogász a megjavítás kétféle értelmét tárgyalja. A megjavítás alatt jogi szempontból azt érti, hogy az elítélt bizonyos idő után nem követ el újabb bűncselekményt. Tényleges megjavítás alatt pedig azt, hogy az elítélt felszámolja káros, társadalomellenes

nézeteit és szokásait és kialakul benne a törvények, a társadalmi együttélési szabályok és a munka iránti tisztelet.⁸

Hasonlóan különböztet N.A.Beljajev és V.G.Szmirnov is.⁹ Megtalálható ez a disztinkció Földvárinál is, aki a megjavítás és átnevelés között nem húz éles határvonalat, hanem mint egységes folyamatot tárgyalja azzal, hogy fokozati különbségek állapíthatók meg.¹⁰

Álláspontom szerint a zedvés végső célja a Noj által megfogalmazott tényleges megjavulás kell, hogy legyen, amely az értékek elfogadásában nyilvánul meg. A reszocializáció meghatározott szakaszaira tekintettel azonban - az okokra a későbbiekben kitérek - meg kell elégednünk egy alacsonyabb szinttel, nevezetesen azzal, hogy az elítélt nem követ el újabb büncselekményt. Ennek oka többek között az, hogy az emberek erkölcsi átnevelése hosszadalmas folyamat, ezért egyet kell értenünk Karpec megállapításával, miszerint "az embert néha egész életén át nevelik, ő azonban valamiféle másodlagos, erősebb hatást is érez és a nevelés ellenére vagy amorális nézetekkel és elvekkkel rendelkező emberré vagy bűnelkövetővé válhat. Ezért az olyan embert, aki erkölcsi szempontból bizonyos fokig már romlott, 3-5 év alatt nem lehet átnevelni".¹¹

A nevelésnek, a reszocializáció személyre konkrétizálódó hatásmechanizmusának a büntető eljárás megindulásával kell kezdődnie. Az elméleti és gyakorlati szakemberek közül többen csak az ítélkezéstől számítják a reszocializáció folyamatát, mint ahogy teszi azt Gönczöl Kataлин is, amikor a következőket írja:

"A bíróságnak ítélkezési gyakorlatában messzemenően figyelemmel kell lennie arra, hogy a reszocializáció két szakaszban érvényesül: a büntetésvégrehajtásban és az utógondozás során."¹² Ez kétségtelenül alapvető feltétel, de

álláspontom szerint a büntetőjog a társadalom védelmének funkcióját akkor valósíthatja meg, ha már a nyomozati eljárásban megragadunk minden, az eljárás keretei által biztosított lehetőséget az elkövető neveléséhez. Már a nyomozati eljárás során olyan hatások kell hogy érvé- az elkövetőt - különösen az első büntényeseket -, amelyek megalapozzák a további eljárás sikerét. Pál László helye- sen emeli ki e szakasz fontosságát:

"Nem közömbös ugyanis, hogy a nyomozó hatóság tevékenysé- gében s a bírósági eljárásban milyen pedagógiai és pszic- hológiai hatások érik a törvénysértőket, mivel azok pozi- tiv vagy negatív befolyást gyakorolnak a személyiségükre".¹³

A büntetőeljárás a büntetőjog feladatait valósítja meg a szocialista törvényesség és az igazságosság érvény- re juttatása útján. A reszocializáció szempontjából itt különösen a szocialista törvényesség és az igazságosság megvalósítása érdemel kiemelés. Ha ezeket a tényezőket nem biztosítjuk, az elkövetőben olyan ellenállás alakul- hat ki, amely sok esetben döntő mértékben megváltoztatja a viszonyulását negatív irányban a bírósági eljáráshoz és a végrehajtáshoz. E szakasznak kell megfelelően előké- szíteni az utat arra, hogy az elkövető ráébredjen felelős- ségére, azaz életmódja megváltoztatásának szükségességére. Az említetteken kívül a nyomozó hatóság feladata - ezt Gönczöl Katalin is helyesen emeli ki -, hogy ne csak a bűncselekményeket derítse föl, hanem bizonyítékot gyűjt- sön a bűnöző pályafutás kialakulásáról, továbbfejlődésé- nek okairól. Tárja fel azokat a legfontosabb környezeti tényezőket, amelyek a személyiség fejlődése szempontjá- ból meghatározó módon hatottak, kapjon helyet a visszae- sők nyomozati anyagában a környezettanulmány, ami kiter- jed a családi, munkahelyi körülményekre, a lakáshelyzet- re s nem utolsósorban derítse fel az előző büntetések hatástalanságának, a korábbi reszocializációs kísérletek

eredménytelenségének okait.^{13/a}

A következő stádiumok: az ítélethozatal, a büntetés-végrehajtás s a büntetés-végrehajtás után az utógondozás. Ebben a folyamatban aktív szerepet kapnak az igazságszolgáltatásban résztvevő és közreműködő szervek, anélkül, hogy itt éles határok volnának a bűnelkövetőkkel való bánásmódban és a befolyásolásukat célzó eszközökben és módzatokban. Ebből következik, hogy a reszocializáció eredményességét az egész eljárás egyes szakaszaiban elért ráhatások határozzák meg. Dolgozatomnak nem célja a fázisok feladatainak részletes elemzése, csak annyiban kívánok utalni rájuk, amennyiben a reszocializáció egységes folyamatának érzékeltetéséhez, az egyes szakaszok egymásra épülésének alátámasztására ez feltétlenül szükséges. Valamennyi stádium sajátos céljának megvalósítása része az általános büntetőjogi célnak: a társadalom védelmének a bűnözéssel szemben.

Az irodalomban egységes álláspont uralkodik a büntetéskiszabás, az ítélethozatal fontosságát illetően. Gönczöl Katalin az elkövető megjavításának szempontjait figyelembe vevő, pedagógiai tartalmú ítéletet követel meg.¹⁴

Karpec szerint "az egyéniesített büntetés akkor éri el a célját, ha célszerű és igazságos. Ha a büntetés nem igazságos, nem segíti elő az elkövető megjavítását, hanem éppen fordítva, elkeserítheti, felbőszítheti őt, tehát nem éri el az egyéni megelőzés céljait."¹⁵

A reszocializáció súlyponti szakasza a büntetés-végrehajtás. Hatékonyságának előfeltétele, hogy ez a stádium is, mint az egész reszocializációs folyamat ne spontán módon, hanem individuálisan differenciált módon menjen végbe, amelynek során minden elítélt számára az addigi személyiségfejlődése által meghatározott, személyisége

további alakításának megfelelő nevelési programra van szükség. A nevelés lényegéről szólva Karl Peters a következőket emeli ki: "A nevelési folyamat feltételezi a nevelés eszméjét, mely a maga részéről nem lehet önkényesen meghatározott, hanem a nevelőre és a neveltire nézve egyaránt kötelező jellegű. A nevelőnek el kell ismerni a kötelező erőt, hogy a meggyőző erőt kisugározhassa. A neveltnek is el kell ismerni a kötelező erőt, hogy ezáltal legyen notivuma, amelynek alapján aláveti magát a nevelés eszméjének".¹⁶ Az egyéniesített nevelés és kezelés szükségességét vallja Roxin is, hangsúlyozva a megfelelő személyi és tárgyi feltételek biztosítását.¹⁷ A bírósági eljárás során érvényesített individualizálást /tárgyalás, ítélethozatal, büntetéskiszabás/ egyéniesített büntetésvégrehajtással kell kiegészíteni, pontosítani. A megelőző tevékenység, így a büntetésvégrehajtás sem lehet általában végzett munka, hanem konkrét személyre irányuló olyan meghatározott, céltudatos tevékenység, amelyhez ismerni kell a rendelkezésre álló eszközöket, módszereket, lehetőségeket és ezek megfelelő alkalmazását is. Ez azonban csak különböző tudományágak megfelelő együttműködése útján lehetséges. Szükségem látom, hogy ezen a területen kriminológusok, pszichológusok, orvosok, pedagógusok és más tudományterületek képviselőinek összehangolt együttműködése valósuljon meg. Karpec helyesen állapítja meg, hogy "a kriminológia a megelőzés eszközei körében főként csak olyan általános javaslatokat ad, amelyek megmutatják a bűnözés megelőzésének alapvető céljait és eszközeit, de nem felelős a konkrét módszerek és eljárások, modjuk a nevelés kidolgozásáért".¹⁸

A személyiségvizsgálatok szükségességét korábban már az új társadalomvédelem irányzat sürgette. Ezen irányzat szerint megfelelő szakemberekből álló testületnek kell dönteni a végrehajtás fokozatát illetően, valamint az el-

végzett személyiségvizsgálatok alapján határoznák meg az elkövetővel szemben alkalmazandó intézkedések tartalmát, eszközeit és módszereit.¹⁹ A személyiségvizsgálatok szükségességének a felismerése nem új gondolat hazánkban sem. Földvári javaslata szerint a végrehajtás fokozatát a bíróságnak kell meghatározni, de személyiségvizsgálatok alapján kell az elítélt foglalkozási tervét elkészíteni.²⁰

Gláser István is indokoltnak tart egy megfigyelő szakaszt, amelyben tudományosan meghatározott szempontok²¹ szerint az elítélt személyiségét, egyéniségét vizsgálják.

A büntetésvégrehajtás alatt a nevelési program alapvető feladatait az elítélt megelőző s a végrehajtássorán tanúsított magatartásának értékelése határozza meg. A büntetésvégrehajtási intézetekbe történő befogadáskor szükség van egy részletes személyiségvizsgálatra. Ezeket a vizsgálatokat az előzőekben vázolt szakemberekből álló csoport végezné, a vizsgálatokat folyamatosan ismételve a végrehajtás alatt. A vizsgálatok eredményeit értékelve lehetne kidolgozni a megfelelő nevelési programot. A kapott eredményt összegezve lehet levonni következtetéseket a végzett munka eredményességéről, s az összesített eredmény alapjául szolgálhat a pártfogó felügyelők munkájának.²² Mindezekhez azonban olyan szakemberek lennének szükségesek, akik jártasak valamennyi tudományterületen; ez azonban a mai viszonyok között egyelőre nem megvalósítható.

A végrehajtás során számításba jövő reszocializációs intézkedések nagyon különböző jellegűek. Első helyen olyan behatás alá kell vonni az elítéltet, amiből szellemi-erkölcsi alaptartást nyerhet, amely a maga részéről szilárd életszemléletet biztosít neki. Karl Peters szerint - aki e folyamatot etikai oldalról vizsgálja - "e tartásváltozás döntő módon a személyzet és az elítélt közti

személyes vonatkozásban megy végbe".²³ E megközelítésben helyes Gönczöl Katalin megállapítása, miszerint "kevesebb pszichológiai teszt kell a vizsgálatokhoz, de sokkal több valódi érdeklődés az ember iránt". A nevelőkről szólva Gölczöl Katalin így folytatja: "A nevelőnek ismernie kell azt a társadalmi miliőt, ahonnan elitételtjei származnak, ahová visszaérkeznek, ezért a nevelők képzését is ezeknek az igényeknek megfelelően kell folytatni. A börtönben folyó neveléshez nincs szükség társadalomtudósokra, ott inkább megszállott, cinizmustól mentes, jó pedagógusok kelleneek."²⁴ Megjegyezni kívánom azonban, hogy egy pedagógus az előző kívánalmaknak megfelelően, azaz ismerje az elitételtje helyzetét, problémáit s ennek megfelelően viszonyuljon az elitételthez, szükséges, hogy valamilyen fokon rendelkezzen - nem is alapfokú - szociológiai, pszichológiai képzettséggel; a megszállottsággal teljes mértékben egyetértek.

A szabadságvesztés büntetés végrehajtásnak célja a joghátrányok érvényesítésével és az elitételt nevelésével annak elősegítése, hogy a szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék és tartózkodjon újabb bűncselekmények elkövetésétől.²⁵ Ez a cél már reálisabb, mint a törvénytisztelő polgárrá történő nevelés követelménye. Az elkövetők többsége a büntetés alkalmazásán keresztül megjavulhat annyira, hogy nem követ el újabb bűncselekményt. Ebben a szakaszban a társadalom nyilván nem is kíván többet. A fontos az, hogy ne váljon belőle visszaeső. Nem fontos még az sem, hogy ez az ember miért nem lesz bűnismétlő: azért-e, mert tudata fejlődött, vagy pedig azért, mert retteg a büntetéstől; itt tehát a megjavítás Noj által adott jogi megközelítéséről van szó. Végző célként azonban számunkra ez nem elegendő. Amikor ez a szakasz sikerrel lezárult és remény van arra, hogy az adott személy nem válik visszaesővé, következik

a büntetés keretein kívül eső nevelés; minthogy az ember nevelése, különösen pedig átnevelése, vagyis az állandósult amorális, társadalomellenes nézetek, szokások és elvek kiirtása az egész társadalom ügye a családtól, a mikroszociális környezettől kezdve egészen addig a nevelőmunkáig, amelyet a szocialista társadalom tagjai irányában jelentős aktivitással kifejt. Emiatt az elítélt szabadulása után igen nagy jelentőségűvé válik az állami szervek és a társadalmi szervezetek részéről az ilyen személyek irányában gyakorolt, szervezett utógondozás. Az utógondozásnak kell hozzájárulni ahhoz, hogy annak a hatalmas munkának az eredményei, amely a bűncselekményt elkövető személyek megjavítása és átnevelése érdekében folyik a büntetőeljárás során és a büntetés-végrehajtási intézetekben, megszilárduljanak.

3. Az utógondozás fogalma

Vannak nézetek, amelyek az utógondozás előtt álló feladatok közül a szociális problémák megoldását emelik ki, azt csupán szociális feladatnak tekintve. Ebben a körben számos elképzeléssel találkozunk aszerint, hogy ki, milyen társadalmi viszonyok között, milyen szociális problémák megoldását tűzi ki célul. Így például a svájci Eduard Negeli által St. Gallenben létrehozott intézet, a Zentrum für Rehabilitationsplanung /Rehabilitáció Tervező Központ/ a múlt század kezdete óta működő patronázsmozgalommal karöltve pártfogókat képez, és hitel- valamint szanálási alapok létesítésével az arra rászoruló anyagi támogatását kívánja megoldani. A szabadulás utáni meghatározott kölcsön folyósítása az új élet nehézségeinek a leküzdésére a legrégibb gondolat, a múlt század kezdetén megindult patronázsmozgalom, a fegyencóvó egyesületek célja is a szabadulók anyagi támogatá-

sa, szociális problémáik megoldása, az ahhoz való segítségnyújtás volt.²⁶ Kétségtelen, hogy ez a nézet a legalapvetőbb feladatot jelöli meg, de ez önmagában nem elegendő, különösen nem olyan társadalmakban, ahol a szociális problémák megoldása elsősorban a rendszeres munkavégzéshez kapcsolható. Nem szerencsés azonban, ha az utógondozás feladatát erre visszavezetve csak a szabadulónak munkalehetőség biztosításában látjuk, ahogy az jellemző volt kezdeti utógondozási jogalkotásunkra.²⁷ Ez is csak részfeladatot jelent, számos egyéb feladat vár még megoldásra. Nem mindegy például, hogy a szabaduló elítélt milyen munkát talál, milyen lehetőségek várják a szabad élet viszonyai között. A kívánatos az lenne, hogy a szakképzetlen elítélt a büntetés végrehajtása alatt szakképzettséget szerezzen, s a szabadulása után ennek megfelelő munkahelyen helyezkedjen el. Vannak, akik ezt a követelményt téve az első helyre az utógondozás lényegét abban látják, hogy ezt a megfelelő munkahelyet biztosítsák a szabadulónak, ami kétségkívül reális, de nem tehető kizárólagossá, hiszen másra sem kell utalnom, mint a rövid tartamú szabadságvesztésekre, amely alatt szakképzettség nem szerezhető, s látható e nézet tarthatatlan volta. További problémát jelent a képzési lehetőségek korlátozott volta. Az igény még abban a formájában sem tekinthető az utógondozás lényegének, hogy a szabadulás után elősegítsék valamilyen szakképzettség megszerzését.

Az eddig tárgyalt nézetek azonosak abban, hogy valamilyen fontos részfeladatot kiemelve a rendszerből, azt abszolutizálva kívánják megtalálni az utógondozás lényegét. Még idáig sem jutnak el azonban azok, akik az erkölcsi támogatásra koncentráltan kívánják megvalósítani a reszocializációt a büntetés letöltése után.²² E nézet képviselői szerint az utógondozottakkal csak erkölcsileg kell törődni, fel kell hívni figyelmüket erkölcsi fogya-

tékosságaikra s azok leküzdésének lehetőségeire. Álláspontom szerint mindez hiábavaló addig, míg a megfelelő létfeltételeket nem biztosítottuk, az elítélt emberi kapcsolatainak rendezéséhez segítséget nem nyújtottunk. Az utógondozás jogi jellegét elemzi az a nézet, amely azt a szabadságvesztés büntetés végrehajtásától függetlenül kizárólag államigazgatási tevékenységnek fogja fel. Az utógondozás jellegét illetően nem alakult ki egységes álláspont, jelzi ezt a szocialista országok IV. Regionális Kriminológiai Szimpóziumán elhangzott vita. Vermes Miklós szerint "a büntetés céljának realizálásához a szorosan vett büntetőjogi eszközöket olyan szociálpolitikai eszközökkel kell kiegészíteni, amelyek alkalmasak a büntetésvégrehajtás során kialakult készségek realizálására, vagyis arra, hogy a szabadult képes legyen beilleszkedni a társadalomba. Az utógondozás egy ilyen típusú szociálpolitikai intézmény".²⁹ Gönczöl Katalin azonban főleg garanciális szempontokra tekintettel büntetőjogi jellegűnek tekinti.³⁰ Kétségtelen, hogy az utógondozás végrehajtását szolgáló módszerek, eszközök a döntő többségükben szociálpolitikai eszközök, de az utógondozás egyik formája, a pártfogó felügyelet hatályos jogunk szerint a Btk. által szabályozott intézkedés. Az előírt magatartási szabályok megszegése esetén büntetőjogi jogkövetkezmények lépnek életbe /pl. szabadságvesztés büntetés végrehajtásának elrendelése, szigorított őrizetből történő ideiglenes elbocsátás megszüntetése/. Az utógondozott jogi helyzetének meghatározásánál is büntetőjogi szempontok kerülnek alkalmazásra, így a differenciálás és az egyéniesítés is. Nem tekinthetjük tehát az utógondozást csak szociális feladatok megoldásának, szakképzettséghez való hozzásegítésnek, munkábehelyezésnek, a feladatokat komplexitásában kell vizsgálnunk. A feladatok komplexitása mellett látnunk kell a büntetőjog céljának megvalósításában

betöltött szerepét is, és mindezek ismeretében el kell vetni a jogintézmény egyértelműen államigazgatási jellegét azzal, hogy végrehajtásában az államigazgatási szerveknek is fontos feladatuk van.

Vannak olyan nézetek is, amelyek megkérdőjelezzik az egész utógondozás szükségességét vagy abból az aspektusból kiindulva, hogy a bűnözők "nem javíthatók" vagy arra hivatkozva, hogy amit a büntetésvégrehajtás nem tudott megvalósítani, azt a szabad élet körülményei között elérni már nem lehet, az elkövetőt inkább izolálni kell, a többszörösen visszaesőket állandó felügyelet és ellenőrzés alatt kell tartani, nem támogatni és kényeztetni.³¹ Mi hát az utógondozás lényege, minnek kell dominálni: az állandó és szigorú felügyeletnek és ellenőrzésnek vagy a segítségnek és a támogatásnak? A kérdésre adandó válasz átvézet a pártfogó felügyelet és az utógondozás viszonyának meghatározásához. A hatályos jogunkban sajátos változás tapasztalható a megelőző jogi szabályozáshoz képest, ugyanis az 1975. évi 20. tvr. egységesen szabályozta az utógondozást és ennek megfelelően két jogpolitikai célt tűzött ki, annak két formáját különböztette meg, nevezetesen:

a/ az arra rászorulóknak segítségét és támogatását, valamint

b/ az olyan, szándékosan elkövetett bűncselekmények miatt elítéltek ellenőrzését és felügyeletét, akiknél tartani lehetett attól, hogy újabb bűncselekményt követnek el. /1975. évi 20. tvr. 1.§ /2/bek./.

Ez a jogszabály első helyen emeli ki a segítséget és a támogatást, és csak másodszorban az ellenőrzést és a felügyeletet. A Btk. módosítása során azonban a jogalkotó a pártfogó felügyeletet intézkedésként szabályozta. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. ennek megfelelően különválasztja a pártfogó felügyele-

tet és az utógondozást, s az utóbbiról most már szűkebb, segítő, támogató értelmében rendelkezik. Egyes gyakorlati szakemberek ebből azt a következtetést vonták le, hogy a szabályozás jellegéből következően a felügyelő, ellenőrző tevékenységen s nem a támogatáson, segítségnyújtáson van a hangsúly.

Kérdés: jelent-e ez a jogszabályi rendezés módosulást az egységes és tágabb értelemben vett utógondozáson belül a pártfogó felügyelet és a szűkebb értelemben vett gondozás, támogatás viszonyában?

Álláspontom szerint nem. Részletes kifejtéséhez azonban szükséges rámutatni arra, hogy hatályos jogunkban megfelelően a pártfogó felügyelet kiterjed olyan területekre, s döntően olyan területekre, ahol erre az 1975. évi 20. tvr. értelmében még nem volt lehetőség. Megállapítható, hogy ami a régebbi jogunk szerint általános volt, ma kivételesen szerepel csak. Az 1975. évi 20. tvr. szerint a bíróság pártfogó felügyelet alá helyezte azt a szabadságvesztésből szabadult személyt,

a/ akit szigorított őrizetből bocsátottak el,

b/ aki kitiltás hatálya alatt állt és

c/ akivel szemben az újabb bűnelkövetés megelőzése érdekében kötelező magatartási szabályok előírására és felügyeletre volt szükség.^{31/a}

Ezzel szemben hatályos jogunk szerint a pártfogó felügyeletnek egy kötelező és több fakultatív esete van. El kell rendelni a pártfogó felügyeletet a szigorított őrizetből történt ideiglenes elbocsátás esetén.

Elrendelhető: a/ a feltételes szabadság tartamára,

b/ a próbára bocsátás idejére és

c/ a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésével egyidejűleg, ha ezek eredményes leteltéhez az elkövető rendszeres figyelemmel kísérése szükséges.

Kivételesen pártfogó felügyelet alá helyezhető az az elítélt is, aki szabadságvesztését kitöltötte, illetve akit a szigorított őrizetből véglegesen elbocsátottak.³²

Mindezek mellett nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy az új Btk. kiszólesítette a szabadságvesztés végrehajtása felfüggesztésének a lehetőségét, így a pártfogó felügyelet köre jelentősen kibővült, az a forma vált általánossá, majdnem kizárólagossá. Ez azonban nem jelenti egyben azt, hogy a támogatás és a segítségnyújtás háttérbe szorult volna, hiszen a pártfogó felügyeletnek az a célja, hogy az ellenőrzés és a felügyelet mellett az elítéltnak segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéshez és az ehhez szükséges szociális problémák megoldásához. Ez a szabályozás célszerű abból a szempontból is, hogy ilyen módon segítségre "kényszeríthető" az az elítélt, aki a megelőző szabályozási formában nem került volna kapcsolatba az utógondozás szervezetével. Tapasztalati tény ugyanis, hogy a szabadulók nagy része nem igényelte s ma sem igényli önként ezt a kapcsolatot, az utógondozásban legtöbb esetben kizárólag szabadságának további korlátozását látják. Eltérő nézet uralkodik azonban a szakirodalomban a kényszerű vagy az önkéntes utógondozást illetően, így hangot adtak különálló véleményüknek a szocialista országok 1979. évi IV. Regionális Kriminológiai Szimpóziumán résztvevők is; így Irzsina Vonykova /Csehszlovákia/ véleménye szerint az önkéntesség elvén alapuló utógondozás mellett ki kell fejleszteni a kényszer jellegével bíró, kötelező utógondozás eszközeit is. Ezzel szemben az utógondozást alapvetően segítő, támogató, az elítéltre rá nem erőszakolható jellege mellett foglalt állást Gláser István és Szabó András, valamint Sveri Knut svéd kriminológus is.³³

Az alapkérdés megválaszolásához egy további problémát

is tisztázni kell. Vizsgálva a pártfogó felügyelet elrendelésének lehetőségeit, ott találjuk közöttük a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztését és a próbára bocsátást is. Ezekben az esetekben nincs büntetés végrehajtás, a pártfogó felügyeletre közvetlenül az ítélet kiszabása után kerül sor. Beszélhetünk-e a pártfogó felügyelet ilyen megvalósulása esetén utógondozásról? Vajon meg kell-e osztanunk a pártfogó felügyeletet akként, hogy van olyan területe, amelyik az utógondozáshoz tartozik s van olyan, amelyik nem?

A válasz egyszerűen adódik, ha megvizsgáljuk, milyen körülmények között teszi lehetővé a jogalkotó a szabadságvesztés végrehajtásának a felfüggesztését és a próbára bocsátást. A büntetés végrehajtása akkor függeszthető fel, ha-különösen az elkövető személyi körülményeire tekintettel - alaposan feltehető, hogy a büntetés célja annak végrehajtása nélkül is elérhető. A próbára bocsátás esetén a bíróság a büntetés kiszabását azért halasztja el, mert alaposan feltételezi, hogy a büntetés célja így is elérhető.

Látható tehát, hogy a Btk. e két lehetőséget azért biztosítja, mert elegendőnek tartja nevelésnek, joghatárnyak az addigi eljárást, annak nevelő hatását, valamint a későbbi végrehajtással, büntetéssel való fenyegetettséget. Ezt összevetve az utógondozás feladatával, az elkövetőnek a büntetés utáni reszocializációjával, nyugodtan állíthatjuk, hogy itt is utógondozásról van szó. A pártfogó felügyelet hatályos jogunkban elrendelhető esetei olyanok, ahol az ellenőrzés és a felügyelet szükségessége fennáll, hisz döntően olyan személyekkel szemben alkalmazható, akik vagy nem, vagy csak részben töltötték le a büntetésüket, mintegy büntetés hatálya alatt állnak, tehát az ellenőrzés és a felügyelet elsődlegessége a tá-

mogatás és a segítségnyújtás mellett továbbra is indokolt. A pártfogó felügyelet törvényben meghatározott célját helyesen értelmezve megállapítható, hogy az ellenőrzés és az irányítás a segítségnyújtásnak biztosít kereteket, s lehetővé teszi a hatékony segítségadást a társadalomba történő beilleszkedéshez s az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez. A magatartási szabályok széles skálája megfelelően biztosítja az egyéniesítést és a differenciálást, s azok helyes megválasztásával az elítéltek szabadulása utáni közreműködése is eredményesen megnyerhető.

Válaszolva az eredeti kérdésre: a pártfogó felügyelet továbbra is az utógondozás szerves része, s sajátos eszközeivel annak hatékony végrehajtását biztosítja.

Gönczöl Katalin az utógondozás fogalmát még a felnőttkorúak utógondozásáról szóló jogi szabályozás előtt a következőképpen határozta meg: "Az utógondozás a különböző állami és társadalmi szervek által alkalmazott olyan intézkedések összessége, amelyeket abból a célból foganatosítanak, hogy elősegítsék a szabadságelvonással járó büntetésből szabadult személyek beilleszkedését a társadalomba s ezáltal megelőzzék újabb bűncselekmények elkövetését."³⁴

E fogalom a lényegét tekintve ma is helyes, az utógondozás ma sem jelenthet mást, mint döntően az állami és társadalmi szervek által az elítélt reszocializációját célzó intézkedésrendszerrel a speciális prevenció megvalósítását.

A bekövetkezett változásokra, a jogszabályi rendezésre figyelemmel azonban e meghatározás kiegészítésre és módosításra szorul. Az 1974. évi 9. sz. tvr., majd az új Btk. szabályozása eredményeként megjelent a szigorított őrizet intézménye, ami bár szabadságelvonással jár,

de nem büntetés, hanem intézkedés. Elrendelhető a pártfogó felügyelet büntetésvégrehajtás nélkül is a szabadságvesztés büntetés végrehajtása felfüggesztésének esetében meghatározott próbaidő, valamint a próbára bocsátás tartamára. Az utógondozási tevékenységnek döntő részben állami és társadalmi szervek tevékenységének, intézkedésének összessége, viszont az egyes állampolgároktól is el kell várnunk ezen szervek és szervezetek tevékenységének a támogatását, közreműködésüket. Az utógondozás döntően a speciális prevenciót szolgálja, de különösen hazánkban, ahol szervezeté társadalmi alapokon nyugszik, a társadalmi pártfogók bevonása, a kis kollektívák segítő, támogató és ellenőrző tevékenysége által a bűnözés elleni harcra való nevelés eszköze, s mint ilyen, a generális prevenciót is szolgálja.

Mindezekre tekintettel az utógondozás fogalmát a következőképpen határozom meg:

Az utógondozás a különböző állami és társadalmi szervek által, az állampolgárok aktív közreműködésével kifejtett olyan tevékenységek, intézkedések rendszere, amely a büntetőjog céljának megvalósításában befejező szakaszként /döntően a speciális prevenciót szolgálva/ elősegíti az elítélt beilleszkedését a társadalomba.

II. fejezet

AZ UTÓGONDOZÁS LÉTREJÖTTE ÉS FEJLŐDÉSE

A XIX. századra általánossá vált a szabadságvesztés büntetés, új elméletek születtek. Felmerült az igény olyan eszközök alkalmazására, amelyek a szabaduló számára áthidalják a szakadékot, ami a börtön és a szabad élet viszonyai között mutatkozik. Ilyen intézménnyel a múlt századi Angliában találkozunk először, bár Pál László felfedezni véli nyomait az ókorban is.³⁵ Az intézmény tartalma ebben az időben főleg a szabadult ellenőrzésében nyilvánul meg, anyagi segítséget nyújtott, valamint munkaalkalom keresésében való segítségnyújtásban állt. Angliában hozták létre az első hivatásos szakemberekből álló apparátust 1932-ben Glasgowban.³⁶ Fejlődése során több megfogalmazásával találkozunk: börtönmisszió, rabsegélyező vagy patronázsmozgalom; a mai fogalom szerinti utógondozás ez utóbbinak felel meg leginkább. Tevékenységi köre kiszélesedett s az új társadalomvédelem irányzatának megjelenésével a reszocializáció szolgálatába állt. Célja most már nemcsak az elkövető társadalomra veszélyességének a semlegesítése, hanem konkrét segítséget kíván nyújtani a társadalmi kapcsolatok kiépítéséhez.

Az utógondozás igénye Magyarországon is történetileg jóval megelőzte a jogintézményként való megjelenését. Már a múlt század közepén találkozhatunk társadalmi keretek között létrejött egyesületekkel, amelyek azzal a céllal jöttek létre, hogy segítsék a szabadulók beilleszkedését a társadalomba. 1907-ben Pécsen megtartották az első rabsegélyező kongresszust, amely országos mozgalmat indított. 1907-ig összesen 22, 1909-ben már 34 rabsegélyező egylet volt.³⁷

A budapesti és a pécsi egyletek "menedékházat" tar-

tottak fenn, ahol a szabadságvesztésből kikerült személyek bármikor munkát és tisztességes munkabért kaptak. A szabadultakat kisebb-nagyobb összeggel támogatták, utiköltséggel, ruhákkal látták el. Segítséget nyújtottak a munkakeresésben, munkaeszközöket bocsátottak rendelkezésükre. Ezek az egyesületek állami segítséget is kaptak.

Finkey Ferenc 1909-ben a következőket írja:

"A rabsegélyezés ügye ma a legjobb úton van arra nézve, hogy mielőbb a belga, angol és hollandi minták után országosan és egységesen szervezve legyen. Részemről, mint eddig is sürgettem, ezúton is óhajtom a rabsegélyezésnek, mint a patronage egyik részletének állam feladatává tételét. Óhajtom evégből mielőbb az "országos patronage-tanács" felállítását, melynek feladata legyen a patronage ügyet s így a rabsegélyezést is a vidéki egyesületek irányítása által vezetni és ellenőrizni. Az erőik szétforgácsolásának meggátolása végett kívánatosnak tartom a rabsegélyező és gyermekvédelmi egyesületek vagy bizottságok fuzióját "pártfogó és segélyező egyesület" címen. Az egyesületnek részben hivatalos jelleget kellene adni, miáltal az állandóság és a pontosabb működés biztosíthatnák."³⁸

Ezen intézmények anyagi támogatását az esetek többségében magánadományok jelentették, sok esetben egyházi támogatással működtek, minimális lehetőségekkel rendelkeztek csak, így nyilvánvaló, hogy nem tudtak megfelelni az utógondozás összetett, társadalmi méreteket kívánó követelményének, állami összefogás és egységes irányítás nélkül nem láthatták el feladatukat. A felszabadulást követően az utógondozást illetően két ellentétes álláspont létezett.

Schäfer István 1949-ben megjelent cikkében a visszaesés elleni harc eszközeként kívánta az utógondozás elengedhetetlen szükségességére felhívni a figyelmet: "Végzetes következményekkel járó szánalmas tévedés ezt akár felesleges

jótekménykodásnak felfogni, akár azt hinni, hogy a bírásokodással és a büntetésvégrehajtással - de az utógondozás nélkül - az állam büntetőjog szempontú kötelezettségei kimerültek " - érvel munkájában, ám gyakorlati tapasztalatokra hivatkozva Pesti János, valamint Fehér Lászlóné szerint utógondozásra nincs szükség, mert a szocialista társadalom megteremtésével a bűnözés alapja és okai megszűnnek, így az utógondozással foglalkozni felesleges probléma.³⁹ Egészen az ötvenes évek második feléig ez utóbbi álláspont érvényesült, ennek megfelelően az utógondozás jogi szabályozására Magyarországon igen későn, csak az 1960-as évek elején került sor. A szabadultak munkába állításával kapcsolatos első jogszabály az 1105/

1954. Mt.sz. határozat /Bv. Szabályzat 19. pontja/, de sem ez, sem az ezt követő büntetésvégrehajtással kapcsolatos jogszabályok nem tekinthetők utógondozási jogszabályoknak. Az 1955-ben kiadott büntetésvégrehajtási szabályzat már tartalmazott bizonyos előremutatást az utógondozás szabályozásának irányába, ez ugyanis kimondja, hogy a szabadulótól a szabadulást megelőző napon érdeklőlni kell a szabadulás utáni terveiről, hasznos tanácsokkal kell ellátni és figyelmeztetni kell a visszaesés kockázatkezelésére.⁴⁰ A szabadulás utáni beilleszkedést szolgálják a szabaduló segélyezésére, a beteg szabadulókra, a mai oktatásra vonatkozó intézkedések is. Ezek azonban még igen kezdeti lépéseket jelentenek csak a szabadulás előkészítése szempontjából.

A Legfőbb Ügyészség 1959-ben vizsgálatot végzett, a visszaesés okait kívánta felderíteni, s ezen vizsgálat eredményeképpen megállapította, hogy a visszaesésben sok esetben nagy szerepet játszott a szabadult személy magára hagyatottsága, a társadalom elfordulása, a segítségnyújtás megtagadása. Ezzel egyidőben a Belügyminisztérium 8/1959. sz. utasítása felhívta a figyelmet a szabad-

ságvesztésből szabadultak hathatósabb támogatására. Ilyen előzmények után jelent meg az 55/1960./XII.22./Korm. sz. rendelet, ami még nem tekinthető utógondozási jogszabálynak, de ismételten szabályozta a szabadultak munkába helyezését, az utógondozási feladatok egyik legfontosabbikát. E rendeletnek a célja már az utógondozás, s ennek érdekében konkrét feladatokat határoz meg a büntetésvégrehajtási intézetek számára a szabadulás előkészítése vonatkozásában. A munkába helyezést e rendelet a tanácsok hatáskörébe utalta, erre azonban csak akkor kerülhetett sor, ha az elítélt ezt maga kérte. A tapasztalat szerint azonban pontosan azok az elítéltek nem éltek ezzel a lehetőséggel, akiknek a legnagyobb szükségük lett volna rá a visszaesés megakadályozása érdekében. A rendelet nem ír elő magatartási szabályokat, nem gondoskodik a szabadultak ellenőrzéséről sem. Nem volt meg a kellő együttműködés a tanácsi és a rendőri szervek között. Több éves tapasztalat bizonyította, hogy az utógondozás nem merülhet ki kizárólag munkaközvetítési aktusban, emellett számos feladat vár még megoldásra.

A tapasztalatok alapján alkották meg a 12/1965./VII. 11./Korm. sz. rendeletet, ami már hatékonyabb intézkedéseket tartalmaz az utógondozás érdekében. E rendelet már különböztet a támogatásra szoruló és a támogatásra kötelezett személyek között. Taxative felsorolja az ebből a szempontból jelentős elítélti kategóriákat, valamint az utógondozás körébe vonja azokat is, akikre nézve a büntetésvégrehajtási intézet parancsnoksága azt szükségesnek látja. A szabaduló elítélt már a büntetésvégrehajtási intézetben lépéseket tehet a szabadulása utáni elhelyezkedése érdekében. Családtagjaival, leendő munkáltatójával érintkezésbe léphetett, a munkáltatók és a munkae-
rőgazdálkodási szervek képviselői eljárhattak a büntetés-

végrehajtási intézetekbe. A rendelet ismételten a tanácsi szervek feladatává tette a munkába helyezés és a letelepedés lehetőségeinek megteremtését, emellett kötelezte őket a szabadult személy folyamatos munkavégzésének, beilleszkedési folyamatának ellenőrzésére is. Utal a rendelet a társadalmi erők bevonásának szükségességére, ami alapvetően jelentős intézkedése volt, felveti a társadalmi szintű gondoskodás, összefogás szükségességét. A megvalósítása a gyakorlatban azonban nem felelt meg az elvárásoknak, a tanácsi szervek nem bizonyultak a rendelet megfelelő végrehajtóinak, nem voltak meg a megfelelő személyi és tárgyi feltételek.

E nagy jelentőségű feladatot a szociális osztályok beosztott tisztviselőire bízta, akik egyéb munkájuk mellett nem tulajdonítottak nagy jelentőséget ennek a kérdésnek, nem látták, nem is ismerték fel a bűnmegelőzésben betöltött szerepét az utógondozásnak. Nem rendelkeztek megfelelő szakképzettséssel, így a formális ügyintézés vált uralkodóvá. Lényegében az egész utógondozási tevékenység szociális segélyek kiutalásában merült ki. Nem volt megfelelő a szabadultak fogadtatása sem. Nehezen, vontatottan ment a munkába helyezésük, sok esetben előítéletek akadályozták a megfelelő elhelyezkedésüket. A rendelet végrehajtására kiadott 9/1966. EÜM. utasítás lehetőséget teremtett önkéntes pártfogói tevékenység el látására, ami célját tekintve roppant jelentős kezdeményezés volt, de adós maradt a feladatuk, jogkörük meghatározásával, így azok nem tudtak feladatuknak eleget tenni.

1973 óta új utógondozási forma honosodott meg, ez pedig a vállalatoknál végzett utógondozási tevékenység. A Székesfehérvári Könnyűfémű /KÖFÉM/ az ott elhelyezkedni kívánók részére szervezett formában biztosít munkát és szállást.

Önálló nevelő foglalkozású dolgozók foglalkoznak a szabadultakkal, s ennek a munkának jobbak voltak az eredményei, mint a hatályos jog alapján végzett utógondozási tevékenységnek. A tapasztalatok, különösen pedig a KÖFÉM példája nyilvánvalóvá tette, hogy új utógondozási jogszabály megalkotása vált szükségessé.

Ennek a felismerésnek az eredményeképpen jött létre az 1975. évi 20. tvr. A jogszabályi hierarchiában elfoglalt helye is mutatja, hogy felismerték a feladat fontosságát. E jogszabály, figyelembevée a külföldi és a hazai tapasztalatokat, jogalkotási megoldásokat, a magyar utógondozás olyan átfogó szabályozását teremtette meg, amelynek alapján méltán mondhatjuk az első korszerű hazai utógondozási jogszabálynak. A tvr. legfontosabb jellemzője, hogy egységes, az irányítás szempontjából igen jelentős tekintéllyel rendelkező szervezetre, a bíróságokra bízta az utógondozás állami összefogását. Ennek érdekében a megyei /fővárosi/ bíróságok mellett hivatásos pártfogó hálózatot hoztak létre, amely ma is, kibővített formában, továbbfejlesztve alapját jelenti az utógondozás szervezeti irányításának. Az új jogszabály differenciált rendszert valósított meg, azaz különbséget tett az utógondozottak segítése és támogatása, valamint az utógondozottak részénél szükséges ellenőrzés és felügyelet között. Ezekre a személyekre nézve megalkotta a pártfogó felügyelet intézményét, ezáltal kívánva megoldani az ellenőrző, felügyelő funkció hatékonyabb megvalósítását. A pártfogó felügyelet alá helyezendő illetve helyezhető személyek körét taxative felsorolja. Meghatározza a büntetésvégrehajtási intézetek feladatait az utógondozás előkészítése vonatkozásában. A munkáltató szervek vezetői számára előírja a rendelet, hogy kötelesek elősegíteni a szabadságvesztésből szabadult sze-

mélyek munkába állítását, alkalmaztatásuk csak abban az esetben tagadható meg, ha a munkakör betöltésének a feltétele a büntetlen előélet.

A rendelet tartalmazza a pártfogó felügyelet tartalmi kérdéseit, a pártfogó felügyelő és a felügyelet alatt álló személy jogait és kötelezettségeit, amelyek részletes szabályait a végrehajtás tárgyában kiadott alacsonyabb szintű jogszabályok adják. A rendelet 1976. január 1-én lépett hatályba. Kétségtelen tény, hogy a bírósági irányítás, összefogás, a pártfogók feladatainak, jogainak és kötelezettségeinek jogszabályi körülírása az utógondozásban résztvevő, feladatokkal rendelkező szervek egymáshoz való viszonyának, kötelezettségeinek konkrét megállapítása tisztázta a bűnismétlés megelőzése érdekében hozott jogintézmény alapvető elveit.

Az új Büntető Törvénykönyv /1979. évi IV. tv./, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. további fejlődési szakaszt jelent az utógondozás történetében. A kodifikációs munka eredményeképpen a pártfogó felügyelet a Büntető Törvénykönyv intézkedései között nyert szabályozást, megmaradt továbbra is az utógondozás segítő, támogató formája is.

Az új szabályozás lényegében átveszi és megerősíti az 1975. évi 20. tvr. alapvető rendelkezéseit, de kiegészíti azokat, s részletesen szabályozza a pártfogó felügyelet végrehajtásának módozatait. A kodifikációs tevékenység további eredménye, hogy a büntetésvégrehajtást és az utógondozást is egységes igazságügyminisztériumi igazgatás, irányítás alá helyezi, ami további biztosítékot jelent a hatékonyabb gyakorlat megvalósításában.

III. fejezet

AZ UTÓGONDOZÁS FELADATAI

Az utógondozás feladatát legáltalánosabban az újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozásában határozhatjuk meg. Közelebbről, a gondozásra szoruló személynek a társadalmi munkamegosztás adott rendszerébe történő beilleszkedésének elősegítése, egzisztenciális önállóságának megalapozása, valamint az egyes bűnelkövetői kategóriáknak szükséges intézményes felügyelet céljaként az újabb bűncselekmények elkövetésének megakadályozását, a társadalomba való beilleszkedéshez és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez történő segítségnyújtást határozza meg azzal, hogy a pártfogó felügyelet mindezt az elkövető ellenőrzésével és irányításával biztosítja.

Az utógondozás azonban ennek a feladatnak csak akkor tud igazán megfelelni, ha a pártfogók ismerik a bűncselekmények elkövetéséhez vezető motivációs folyamatot, s ennek ismeretében lehetőségük van a bűnözéshez vezető okok háttérbe szorítására, megkapják ehhez a társadalom segítségét és a büntetésvégrehajtástól aktívan közreműködni képes és közreműködni akaró személyt kapnak, azaz rendelkezésre állnak az objektív és szubjektív feltételek. Szubjektív feltétel alatt az adott személy személyiségének az állapotát értjük, amelyben kifejezésre jut a társadalmi normák tevékenységben megnyilvánuló elfogadása, azaz mennyire hajlandó beilleszkedni a társadalomba, elfogadni cselekvően annak normáit. Az objektív feltételek azok a társadalmi viszonyok, amelyek lehetővé teszi a szubjektív feltételek érvényesülését a szabad élet viszonyai között.

Felmerül a kérdés, hogy melyik feltétel biztosítása

az elsődleges feladata a pártfogó felügyelőnek, s van-e lehetősége bármelyiket is maradéktalanul megvalósítani?

A pártfogó segítségét szolgálná a részletes személyiségfejlődést bemutató jellemzés, amit a szabaduló szabadulása után magával vinne, s így a pártfogónak nem a nulláról kellene indulnia a megismerésében. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a zárt intézeti környezet kialakíthat az elítéltekben olyan alkalmazkodási készséget, amellyel megtévesztheti a nevelőjét, és a látszólag beilleszkedési szándékkal szabaduló elítélt a szabad élet körülményei között folytatja a bűnöző életvitelét. Az utógondozás differenciált megvalósítása elsőrendű követelmény, hatékony nevelési program csak így alakítható ki. A megoldandó feladatok között az objektív és a szubjektív tényezők viszonyában nem állapítható meg primátus az egyik javára sem. Mindig az adott elkövető személyiségének, szociális környezetének megfelelően kell alakítani a nevelési programot, a bűnözéshez vezető összes befolyásoló tényező figyelembevételével. A reszocializáció irányában ható tényezők közül egyeseknél a lélektani, másoknál a szociológiai tényezők vannak túlsúlyban, azonban soha sem kizárólagosan. A differenciálás során elsősorban az elkövetett bűncselekményt kell figyelembe venni, majd azon túl, a bűnözővé válás okait és körülményeit, az életmódbeli sajátosságokat, a visszaesőknél pedig a bűnöző életmód jellemzőit is.

Az utógondozás a reszocializációs folyamat részeként funkcionál, sok esetben azonban még nem reszocializációra, hanem szocializációra lenne szükség, különösen így van ez a fiatal felnőttek kategóriájánál.

Sok esetben, különösen a hosszabb tartamú szabadságvesztések esetén s az un. erőszakos, visszaeső kategóriá-

nál fejleszteni, erősíteni kell az új körülményekhez való alkalmazkodóképességet. Az erőszakos magatartások Gönczöl Katalin szerint többségükben e készségek hiányát jelzik. Nem vitásan szükséges azoknál a kategóriáknál, akik hosszú időt töltöttek beszabályozott életkörülmények között, s nem szoktak hozzá az önálló döntések meghozatalához. Ezen már a büntetés-végrehajtási intézetek keretein belül segíteni kell, fenn kell tartani ezeket a képességeket a különböző öntevékeny és öngazgatási szervezetek formájában,⁴² ami segítséget jelenthet a közreműködési készség kialakításában. Meg kell ismertetni a rászorulókkal a társadalomban elfogadott szokásokat, viselkedési formákat, bizonyos technikai eszközök használatát, amelyek a hétköznapi élet legegyszerűbb problémáinak megoldásához szükségesek. Bizonyos elkövetői kategóriáknál a kommunikációs készség igen alacsony szinten áll. Különösen nagy problémát jelent ez azokban az esetekben, ha a szabaduló elítélt az addig megszokott környezetétől távol kényszerül munkát vállalni. Meg kell tanítani sok esetben ezeket az embereket a nagyvárosi viszonyok közötti életvitelre, munkahelyi, hatósági problémáik megoldására. Ezáltal elkerülhető, hogy a szabadulás után kialakuló kiszolgáltatottsági érzésük esetleg agressziót váltson ki belőlük.

Nem a hivatásos pártfogók feladata a helyes baráti kapcsolatok kialakítása. Adminisztratív intézkedéseket tehet a pártfogó felügyelet szabályainak megfelelően, azaz eltilthatja a bűnöző barátoktól, de másokat nem adhat helyettük. Ehhez szükséges a kommunikációs készség meghatározott foka, valamint olyan környezet, ahol kialakulhatnak a helyes baráti kapcsolatok. Ezen a területen ismételten a lakóhelyi és munkahelyi közösséget terheli kötelezettség a feladat megoldásában. A munkahelyi, lakóhe-

helyi társadalmi pártfogók s valamennyiünk feladata jelenik itt meg, érzékletesen bizonyítva az utógondozás társadalmi méretű kötelezettségét.

A büntetés letöltése után a bűnelkövetők kapcsolata környezetével, családjával az esetek többségében romlik, az erőszakos bűnözők többsége már az első büntetés letöltése után gyökértelenné válik, körükben az országos átlag tizszeresére nő a válások aránya.⁴³ Romlik a kapcsolat a szülői környezettel, de a rokonságon kívül a lakóhelyük, munkahelyük közösségével is. A családi, mikrokörnyezeti kapcsolatok felbomlása további problémaként veti fel a lakhatási lehetőség biztosításának feladatát. Kevés vállalat rendelkezik munkásszállóval, s ezek a vállalatok sem biztosítják minden esetben ezeket a börtönből szabadultak számára. Rendezett lakáskörülmények hiányában a többi segítő szándékú tevékenység sem érheti el a célját.

Gönczöl Katalin az angol utógondozó-otthonok mintájára átmeneti otthonok hálózatának megteremtését szorgalmazza, ahol a szociálisan elesettek, támogatásra, gondozásra szoruló elítéltek nyernének elhelyezést. Eltérő rendszerű átmeneti otthonok létrehozását javasolja a lengyelországi társadalmi adaptáló központok figyelembe vételével az olyan többszörösen büntetett visszaesők számára, akiknél a büntetés csak részben érte el a célját és a szabad élet körülményei között további ellenőrzésük a társadalom védelmében indokolt.

Ezek az otthonok nem büntetésvégrehajtási, hanem utógondozási intézmények lennének, ahol a bíróságok felügyeletére bizott hivatásos pártfogók gondoskodnának működésükről. Lehetőség nyílna a bíróság döntése alapján akár többszöri feltételes elbocsátásra is. Tekintettel

arra, hogy ebben a rendszerben az utógondozás időtartama lenne relative határozatlan időre megállapítva, s nem az átmeneti otthonokban eltöltött idő, így az intézetből történő elbocsátásra akkor kerülhet sor, amikor a szubjektív feltételek kialakultak s az objektív feltételek rendelkezésre állnak. Mivel az csupán átmeneti intézet lenne, az otthon rendelkezne a fegyelmezés megfelelő eszközeivel is. Megítélésem szerint meggyőződése alapos, hogy az ilyen intézmény sokkal eredményesebben szolgálná a társadalomra különösen veszélyes visszaesők reszocializációs célját, mint a szigorított őrizet.⁴⁴

Büntetés nem képzelhető el kényszer nélkül, anélkül, hogy a bűnelkövetőre erkölcsi hatást gyakoroljanak, anélkül, hogy őt az egész társadalom, a mikroszociális környezete el ne ítélje. Mindez létrehoz, létre kell, hogy hozzon egy sajátos mikroklimát, ami a bűnelkövetőt a társadalomban körülveszi, s amely nélkül a büntetés nem lenne az, ami valójában. Erre a hatásra az elkövetők eltérő módon reagálnak, de eltérő az a magatartás is, amelyet a társadalom tagjai a büntetésüket kitöltött személyek különböző kategóriáival szemben tanúsítanak. Ez természetes, hiszen az emberek cselekedetét a társadalom erkölcsi, etikai nézetei alapján ítéli meg. Természetes az is, hogy az emberek az olyan személlyel szemben, aki súlyos bűncselekményt követett el - különösen közvetlenül a szabadulás után - negatív vagy esetleg tartózkodó magatartást tanúsítanak, mindaddig, amíg ez a személy nem bizonyítja be, hogy a bűncselekmény bár súlyos, de csak egy epizód volt az életében. Az ilyen tartózkodás, sőt gyakran még bizalmatlanság is különbözőképp hat az emberekre. Egyesek mindent megpróbálva bizonyítani igyekeznek, hogy megjavultak, s tudatában vannak cselek-

ményük megengedhetetlen voltának. Vannak azonban, akik az "igazságtalanság" miatt követelik, hogy felejtsék el azt, hogy ők bűncselekményt követtek el, majd "mindenért bosszút állva" felrugják a társadalmi együttélési szabályokat, esetleg újabb bűncselekmény elkövetésének útjára tévednek.

Ahhoz, hogy egy volt bűnelkövető bizonyítsa megjavulását, tehát elérje azt, hogy a vele szemben tanúsított magatartás megváltozzon, bizonyos időre van szükség. Helyesen állapítja meg Karpec, hogy "ezért olyan kívánságok, hogy ne emlékeztessük a bűnözőt múltjára, hogy ne sértsük őt, néha értelmetlennek tűnnek. Természetesen vannak olyanok, akiket nem kell emlékeztetni, mások viszont nem tudnak kitérni az ilyen - közvetlen vagy közvetett - emlékeztetések elől, és ilyen irányú kérésük vagy felhívásuk nem segítheti elő tettük elfelejtését."⁴⁵

A büntetését letöltött személynek minden lehető segítséget meg kell adni ahhoz, hogy újra megtalálja a helyét a társadalomban. Ez azonban nem alakulhat át kényeztetéssé. A társadalom helyes viszonyulása az utógondozás problémáinak megoldásához alapvető jelentőségű a hatékonyság szempontjából. Óvni kell azonban mindenkit a túlságosan is rózsás megjavulási utópiától, ugyanis bármilyen helyes és jó reszocializálási törekvés csupán ajánlat lehet a bűnelkövetőnek, hogy a munkában maga is résztvegyen, ezért az utógondozó hálózatnak, a társadalomnak a pártfogolt közreműködési készségére kell elsősorban hatnia.

IV. fejezet

AZ UTÓGONDOZÁSBAN RÉSZTVEVŐ SZERVEK ÉS AZOK FELADATAI

Az utógondozás és ezen belül a pártfogó felügyelet végrehajtása, állami összefogása a bíróságok feladata.⁴⁶ A fővárosi és megyei bíróságok mellett ennek érdekében hivatásos pártfogók működnek.⁴⁷ A hivatásos pártfogó felett a felügyeletet a megyei bíróság elnöke, illetve az általa kijelölt egyesbíró gyakorolja.⁴⁸

Az utógondozásban segítséget nyújtanak, résztvesznek más állami szervek, gazdálkodó szervezetek, társadalmi szervezetek, valamint egyes állampolgárok is, úgy mint

1. büntetésvégrehajtási intézetek,
2. büntetésvégrehajtási bíró,
3. hivatásos pártfogó,
4. társadalmi pártfogó,
5. rendőrség,
6. tanácsai szervek,
7. vállalatok, szövetkezetek, intézmények vezetői,
8. szakszervezetek és más tömegszervezetek,
9. a családok.

1. Büntetésvégrehajtási intézetek

A büntetésvégrehajtási intézet köteles megállapítani, hogy az elítélt, szabadulása után, hol kíván letelepedni és rendszeres munkát vállalni. Köteles elősegíteni, hogy az elítélt rendezze a szabadulása utáni letelepedésével és munkába állással kapcsolatos ügyeit. Mindezekkel kapcsolatban meghallgatják az elítéltet, és szükség ese-

tén megkeresik azt a hivatásos pártfogót, akinek illetékeségi területén az elítélt letelepedni kíván, hogy nyújtson segítséget ehhez, illetve intézkedjen a munkába helyezés iránt, esetleg segítsen a megkezdett tanulmányok folytatásában. Köteles a büntetésvégrehajtási intézet biztosítani, hogy az elítélt letelepedésével és munkába állásával kapcsolatos ügyeinek rendezése érdekében - az intézet rendjének sérelme nélkül - családtagjaival, volt vagy leendő munkáltatójával, a leendő pártfogójával levelezhessen, szükség szerint személyesen érintkezhessen. Amennyiben szükségesnek látszik a pártfogó felügyelet elrendelése, az erre vonatkozó javaslatukat a büntetésvégrehajtási bírónak terjesztik elő.

2. A büntetésvégrehajtási bíró

A büntetésvégrehajtási bíró a feltételes szabadságra bocsátással, illetve a szigorított őrizetből történő ideiglenes elbocsátással egyidejűleg határoz az elítélt pártfogó felügyelet alá helyezéséről, ugyanis a pártfogó felügyelet alá helyezésnek hatályos jogunkban három módja van:

- a/ a próbára bocsátás, szabadságvesztés büntetés végrehajtásának felfüggesztésével egyidejűen,
- b/ az ideiglenes elbocsátással,
- c/ a szabadságvesztés büntetés és a szigorított őrizet tartalmának kitöltésekor a szabadulás előtt nevelői javaslatra.

A szabadságvesztésüket töltő elítélteket a pártfogó felügyelet elrendelésének kérdésében történő döntés meghozatala előtt a büntetésvégrehajtási intézetben meg

kell hallgatnia. Ezen a meghallgatáson jelen vannak a nevelőtisztek, akik az érintett elítélttel foglalkoznak. A bíró vizsgálja a meghallgatás során, hogy

- a/ az elítélt megtartotta-e a büntetésvégrehajtási intézet rendjére vonatkozó szabályokat, teljesítette-e az őt terhelő kötelezettségeket;
- b/ képességeire, egészségügyi állapotára tekintettel megfelelően szorgalmasan dolgozott-e;
- c/ családjával, volt vagy leendő munkáltatójával milyen kapcsolatot tartott fenn;
- d/ korábbi életviteléhez képest a magatartásában és életszemléletében következett-e be kedvező változás, mutat-e készséget arra, hogy a jövőben törvénytisztelő életmódot fog folytatni;
- e/ felkészült-e a szabadulásra, intézkedett-e szállás és munkahely biztosítása érdekében.

Mindezekon kívül a büntetésvégrehajtási bíró vizsgálja az elítélt személyiségére, családi körülményeire, vagyoni helyzetére, volt és leendő környezetére, korábbi életfelfogására, életvezetésére vonatkozó adatokat is.

Ezekben a kérdésekben a nevelők által készített előterjesztések nem minden esetben szolgáltatnak elegendő adatot, különösen így van ez a korábbi életvitelére, erkölcsi szemléletére és az abban bekövetkezett változásokra vonatkozóan. Nem elegendők az elítéltek nyilatkozatai sem, pedig az esetek döntő többségében a bv. bíró csak erre támaszkodhat. A valós helyzet feltárásának a fontossága megköveteli a nevelési lapok részletesebb vezetését, a személyiségvizsgálatok elvégzését és ezek eredményeinek a bv. bíró, valamint a hivatásos pártfogó részére történő átadását.⁴⁹

A bv. bíró a pártfogó felügyelet elrendelése esetén magatartási szabályokat állapít meg, amelynek tartalmát, az elítélt ezzel kapcsolatos kötelezettségeit a határozat közlésekor részletesen elmagyarázza és felhívja az elítélt figyelmét a magatartási szabályok megszegésének a következményeire. A bv. bíró feladata a pártfogó felügyelet tartamának meghosszabbítása, megszüntetése, a bíróság határozatában előírt magatartási szabályok megváltoztatása, amennyiben a rendőrség vagy a hivatásos pártfogó erre javaslatot tesz. E döntések meghozatala is a pártfogolt meghallgatásának keretében történik.

3. A hivatásos pártfogó

A pártfogó felügyeletet a bíróság a pártfogolt lakóhelye szerint illetékes megyei /fővárosi/ bíróságon működő hivatásos pártfogó útján hajtja végre. A hivatásos pártfogó közvetlenül ellátja a pártfogó felügyelet végrehajtásával járó teendőket, irányítja a társadalmi pártfogók munkáját, és összehangolja a pártfogó felügyelet végrehajtásában közreműködő szervek tevékenységét. Nyomon követik a szabaduló személyek sorsát, magatartását, figyelemmel kísérik munkavégzésüket, családi körülményeik alakulását, lényegében a pártfogolt személy egész életvitelét. Intézkedéseket tehetnek szóban és írásban, amennyiben az szükségessé válik. Hasznos lenne, ha az elítélt személyiségének alakulásáról egységesen fejlődési lapot rögzítenének, mint ahogy teszik azt egyes hivatásos pártfogók magánkezdeményezésük alapján. Ezekből a fejlődési lapokból hasznos adatokat kaphatnak visszaesés esetén a korábbi hibák kiküszöbölésére, valamint adatokat szolgáltatnak a hatékonyság mérésére is.

Az elítélt letelepedéséhez, illetve munkába állásához segítségkérés esetén - nemcsak a pártfogó felügyelet elrendelése esetén - a hivatásos pártfogó illetékességi területén bármely városi /fővárosi/, kerületi tanács végrehajtó bizottságának lakásügyi illetve munkaügyi feladatokat ellátó szervéhez, kerületi hivatalhoz, községi tanács szakigazgatási szervéhez fordulhat. A pártfogolt munkába helyezése érdekében a munkáltató szerveknél közvetlenül is eljárhat. Hatékony munkájának feltétele, hogy az operatív feladatok ellátása mellett koordinációs tevékenységet is folytasson a megfelelő szervekkel. A hivatásos pártfogó a pártfogoltat szükség esetén személyesen is ellenőrzi. Annak a pártfogoltnak a felügyeletét is a hivatásos pártfogó hajtja végre, akinek a társadalmi pártfogó kijelölése valamilyen oknál fogva nem biztosítható. Mindezek mellett eredményes pártfogói munka akkor képzelhető el csak, ha a hivatásos pártfogók időnként a munkahelyükön is felkeresik a pártfogoltat. Utánajárást, személyes megjelenést igényel az újonnan jelentkezett pártfogoltak elhelyezése is.

A Szegedi Megyei Bíróságon működő hivatásos pártfogók annak érdekében, hogy a felmerülő problémákat folyamatosan, egységes szemlélettel tudják megoldani, azt a gyakorlatot vezették be, hogy kéthetente megbeszéléseket tartanak, így különösen a szigorított őrizetből szabadult személyek esetén szükséges fokozott ellenőrzés, a munkakerülő életmódot folytató személyeknél szükségessé vált újabb eljárás kezdeményezése, más

szervek, szervezetek igénybevétele, a velük való levelezés, kapcsolattartás, a társadalmi pártfogók részére adott útmutatások, szabálysértési feljelentések elkészítésével kapcsolatos gyakorlat, vidéki utak tervezése, jogszabályok értelmezése, valamint a pártfogó felügyelet egységes szempontjairól megyei szinten.

Ennek keretében arra törekednek, hogy azonos súlyú magatartási szabályszegés esetén kerüljön sor szabálysértési eljárás kezdeményezésére, a feltételes szabadság megszüntetésére, azaz azonos elvárási szintet állítsanak fel a pártfogottal szemben.

A hivatásos pártfogó a legkülönbözőbb egyéni problémák megoldásával kerül szembe munkája során. Ezeket közvetlen személyes feltárás és megértés alapján kialakított differenciált intézkedések útján képes megoldani. Feladatának ellátásához nagyfokú élettapasztalatra, emberszeretetre és sok megértésre van szüksége. Amit a büntetésvégrehajtási nevelők elkötelezettségéről, fanatizmusáról megállapított Gönczöl Katalin, itt sem nélkülözhető. Tevékenységüket, feladatukat hivatásszerűen, szakmai felelősséggel kell ellátniuk. Ezzel kapcsolatban vetődik fel a hivatásos pártfogók szakképzettségének a problémája. A jelenlegi hivatásos pártfogók pedagógus, pszichológus és jogász szakképzettségűek.⁵⁰

A megnövekedett ügyforgalom⁵¹ szükségessé teszi a hivatásos pártfogók számának növelését, mert

minőségi munkát csak abban az esetben lehet végezni, ha elegendő idő jut egy-egy pártfogolt ügyoival foglalkozni, ez pedig a mai helyzetben nem minden esetben biztosított. Vermes Miklós szerint idekelt és célravezető volna, ha a pártfogó felügyelők a feladatok ellátásához szükséges jogi, szociológiai, pszichológiai szakképzettségben részesülnének. Elegendőnek tartja a középfokú /technikusi/ képzést is, mindezzel együtt idekeltnak látná a tevékenység szakfoglalkozássá fejlesztését is, mivel a pártfogó felügyelőnek nemcsak az utógondozás, hanem az igazságszolgáltatás legkülönbözőbb területein, így különösen a szabadságelvonással nem járó büntetések körében is alapvető feladatokat kell betölteni, s így perspektivikusan is számolni kell azzal, hogy egyre nagyobb mértékben fog felmerülni a megfelelően szakképzett emberek iránti igény a pártfogó felügyelet ellátásához. ⁵²

Megítélésem szerint az utógondozás jelenlegi szervezeti rendszere túlzottan centralizált, amely azt eredményezi, hogy a személyes kapcsolattartás megnehezül a megyei bíróság székhelyétől távol lakó pártfogoltakkal, ezekben az esetekben szinte szükségképpen osztrák szenved a személyes jelleg. A pártfogoltak jelentkezési kötelezettségüknek csak nehezen tehetnek eleget, sokszor az utazás bonyolultsága miatt nem kerülhet rá sor, más esetekben pedig az utazással együtt járó káros befolyásoló tényezők miatt nem is célszerű berendelni őket. Ezt a problémát

egyrészt a társadalmi pártfogói hálózat színvonalának emelésével, másrészt a járási szintű hivatásos pártfogói hálózat kialakításával lehetne megoldani. Ezek a pártfogók - nem szükségképpen egyetemi végzettséggel - munkájukat a büntetés-végrehajtási bíró irányítása és ellenőrzése mellett végeznék. A járási szinten kialakított pártfogói hálózat további előnyét jelenti, hogy helyi ismeretekkel rendelkeznek, ismerik a területet, a lakosságot, a munkahelyeket és a helyi lehetőségeket.

Felmerül az a kérdés, is, hogy férfi vagy női pártfogókat alkalmazzanak, melyik megoldás a célszerűbb? A gyakorlat szerint zömében férfiak végzik ezt a munkát, de sok esetben a női pártfogók férfiakkal jobb eredményeket értek el. Egyes országokban /pl. Svájo/ kísérletek történtek velt bűnelkövetők bevonására pártfogói feladatok ellátására. Ezek az emberek ismerik a büntetőintézeti viszonyokat, pszichikusan is jobban átéli ezeknek a pártfogoltaknak a problémáit. Természetesen csak azokra lehetne számítani, akik beilleszkedtek, hosszú ideje kifogástalanul viselkednek.

4. A társadalmi pártfogók

A hivatásos pártfogók mellett nem nélkülözhető a társadalmi pártfogók igen hasznos és az emberi közvetlenséget biztosító tevékenysége, hiszen sok esetben nekik kell ellátni közvetlenül a szükséges szociálpolitikai és egyéb utógondozási feladatokat.

A társadalmi pártfogók főleg üzemi dolgozók, szocialista brigádtagok, különböző társadalmi szervezetek aktivistái, pedagógusok. Szocialista társadalom lévén Magyarországon nagy lehetőséget jelentene a szocialista brigádok társadalmi pártfogói tevékenysége, ez azonban idáig nem ment át a gyakorlatba, a szocialista brigádok sok esetben nem bűnöző tagjaikkal sem tudnak mit kezdeni.⁵³ A szocialista brigádmozgalom szocialista jellegének erősítése során nem ártana erre a területre is nagyobb súlyt helyezni.

Amennyiben a pártfogolt munkahelye és lakóhelye nem esik egybe, célszerű, ha a hivatásos pártfogó mindkét helyen megbíz társadalmi pártfogót.

A társadalmi pártfogókat a hivatásos pártfogó látja el megbízólevéllel, de kiválasztásuk a munkahelyi vezetőkkal történő előzetes megbeszélés alapján történik. Törekedni kell arra, hogy olyan társadalmi pártfogói hálózatot hozzanak létre, amely állandó személyekből áll. Olyan gyakorlat kialakítása látszik kívánatosnak, amely szerint nem esetileg történik meg egy-egy pártfogoltra vonatkozóan a társadalmi pártfogó kijelölése, hanem az adott vállalatnál működő társadalmi pártfogó mintegy állandó jellegű megbízatásként látná el ezt a feladatkört. Az eseti kijelöléseknél a problémát az jelenti, hogy a frissen kijelölt társadalmi pártfogó szinte semmit sem tud a feladatáról, munkájának eredményességéről a hivatásos pártfogó csak meghatározott idő /kb. 1 év/ eltelte után győződhet meg. Az eddigi gyakorlat szerint társadalmi pártfogónak a pártfogolt munkahelyi vezetőjét bízták meg általában. Kérdéses viszont, hogy minden szempontból helyes-e, ha a társadalmi pártfogó a pártfogolt munkahelyi főnöke? Előfordulhatnak ugyanis olyan esetek, amikor

a pártfogónak a munkahellyel szemben kell érvényesíteni a pártfogolt érdekét. Ilyen esetek fordulhatnak elő bérvitában vagy ha a pártfogolt indokoltan jobb beosztásba törekszik.

Nem feltétlenül szükséges, hogy a pártfogó és a pártfogolt közvetlenül egymás mellett dolgozzon. Adott esetben ugyanis a túlságos gyámkodás az ellenkező hatást válthatja ki, mint amire a pártfogó törekszik. Nehezíti, hogy a kollektiva valóban fenntartás nélkül befogadja a pártfogolt személyt s nem az a célja ennek az intézménynek, hogy a pártfogolt helyett oldjuk meg a problémát, hanem azt kell elérni, hogy ő maga megtanulja a helyes viselkedési formákat; a pártfogónak ehhez kell segítséget nyújtani.

A pártfogókkal való kapcsolattartást a közvetlenség és a rugalmasság kell, hogy jellemezze. A tájékoztatás általában szóbeli akkor, amikor a hivatásos pártfogó személyesen jelenik meg a pártfogolt munka- vagy lakóhelyén. Sürgős esetekben természetesen mód van a távbeszélőn keresztül történő kapcsolattartásra is.

A társadalmi pártfogók írásbeli megbízólevelet kapnak. A hivatásos pártfogó a megbízás során meghatározza a pártfogolttal való kapcsolattartás módját. Közli a pártfogó felügyelet általános és különös szabályait, valamint a pártfogó felügyelet tartalmát. A társadalmi pártfogó személyéről a hivatásos pártfogó természetesen tájékoztatja a szabadultat is. A 108/1979. IM. sz. utasítás előírja, hogy a társadalmi pártfogókat legalább félévente be kell számoltatni munkájukról. Ennek alapján határozzák meg számukra a pártfogó felügyelet további feladatait és végrehajtásának módszereit. Kívánatos lenne a beszámoltatásokra összehívni a társadalmi pártfogó-

kat, és számukra megfelelő szakmai továbbképzést biztosítani. A gyakorlatban azonban nehéz kivonni őket a munkából, nehézséget jelent a műszakegyeztetés és az anyagi térítés.

A társadalmi pártfogó megbízása után felveszi a kapcsolatot a pártfogottal. Munkájának eredményes elvégzéséhez meg kell, hogy ismerje a pártfogolt személyi körülményeit, rendszeresen figyelemmel kell kísérnie magatartását, munkáját. Amennyiben a pártfogolt segítségre szorul, minden lehető támogatást meg kell neki adnia. Ha a társadalmi pártfogó észleli, hogy a pártfogolt megszegi a magatartási szabályokat, vagy olyan intézkedésekre van szükség, amit ő nem tud megtenni, a hivatásos pártfogóhoz kell fordulnia.

Fel kell menteni a társadalmi pártfogót megbízatása alól és más pártfogót kell kijelölni, ha a pártfogolt lakóhelyet vagy munkahelyet változtat. A gyakorlatban ez nagyon sok problémát eredményez a hivatásos pártfogó munkájában. Az esetek döntő többségében az elítélt már a büntetésvégrehajtási intézetben felveszi kapcsolatát leendő munkahelyével, és a hivatásos pártfogó ennek megfelelően gondoskodik társadalmi pártfogó megbízásáról. Sok esetben azonban a pártfogolt máshol helyezkedik el, így a befektetett energia kárbavész, a hivatásos pártfogó gondoskodhat újabb társadalmi pártfogóról. Ennek elkerülésére nem sok választási lehetőség áll a pártfogó rendelkezésére. A más munkahely választását nem célszerű minden esetben szankcionálni, még ha kötelező magatartási szabály írja is elő azt. A hivatásos pártfogó sok esetben örül, hogy a pártfogolt egyáltalán elhelyezkedett valahol és felvette a munkát.

Fel kell menteni a társadalmi pártfogót abban az esetben is, ha megbízatásáról lemond, vagy pedig a pártfogó felügyelet megfelelő ellátása nem biztosított.⁵⁴ Mód van arra, hogy a munkájukat sikerrel ellátó társadalmi pártfogókat évente egy alkalommal jutalomban részesítsék. Az az anyagi elismerés nem fizetés jellegű. A társadalmi pártfogók munkájukkal pótolhatatlan segítséget nyújtanak a hivatásos pártfogóknak és mind nagyobb számú részvételük ebben a munkában megsokszorozza a pártfogó felügyelet eredményes alkalmazásának lehetőségét.

5. A rendőrség

Az 1979. évi 11. sz. tvr. a pártfogó felügyelet végrehajtásában széles körű feladatokat ró a rendőri szervekre. A pártfogó felügyelet végrehajtásában közreműködő rendőrség biztonsági szempontból ellenőrzi a pártfogolt magatartását. Egyes gyakorlati szakemberek a pártfogó felügyelet körének bővülésével az intézmény rendőrhatósági felügyelethez történő közeledéséről beszélnek.⁵⁵ A pártfogó felügyelet és a rendőrhatósági felügyelet egyrészt egymást kizáró, másrészt egymást kiegészítő intézmények. Egymást kizáróak abban az értelemben, hogy ha a bíróság pártfogó felügyeletet rendel el, akkor rendőrhatósági felügyeletnek nincs helye, viszont ez utóbbi alkalmazására kerülhet sor, ha a bíróság a pártfogó felügyelet elrendelését elmulasztja vagy azt az elítélt végrehajtás alatti magatartása szükségessé teszi. Tartalmát tekintve kétségtelenül közel álló intézményekről van szó. Van azonban reális alapja annak a né-

zetnek, amely a kettő egymás melletti fenntartását a pártfogó felügyelet jelenlegi szabályozása mellett nem tartja szükségesnek, mivel az intézkedés jogszabály által biztosított keretel alkalmasak lennének a rendőrhatalósági felügyelet által kitűzött célok elérésére, a veszélyes bűnözők fokozott ellenőrzésére; más kérdés az, hogy a pártfogó felügyelet jelenlegi szervezeti rendszere /a túlzott centralizáció/, a hivatásos szakemberek, hivatásos pártfogók alacsony száma s az ebből eredő túlterheltségük, valamint a rendőrséggel fennálló kapcsolattartás szintje ezt biztosítani még nem tudja. Megfontolandó azonban az intézmény továbbfejlesztése érdekében ennek az anomáliának a megszüntetése azzal, hogy az ellenőrző munkába fokozottan be kell vonni a rendőrség szervezetét; a hivatásos pártfogói apparátus, valamint a rendőrség közötti kapcsolattartást jelentősen javítani kell.⁵⁶ A rendőrség közreműködése során bejegyzí a pártfogolt személyi igazolványába az intézkedéssel kapcsolatos rendelkezéseket. Problémát jelent a gyakorlatban, hogy a rendőrség csak a pártfogó felügyelet tényét jegyzí be, és nem kerülnek bejegyzésre a külön magatartási szabályok, amelyek ellenőrzése igazoltatások alkalmával így sokkal könnyebbé válhatna. Sok esetben eltiltják a pártfogó felügyelet alatt álló személyt az italboltok látogatásától, olyan előírás terheli, hogy meghatározott helyen, /városban/ tartózkodhat, illetve az éjszakai órákat a lakásán köteles tölteni.

A tapasztalatok szerint azok a személyek, akiknek nincs rendezett családi kapcsolatuk, otthonuk, tehát gyökértelenek, a nagyvárosba vagy a fővárosba igyekeznek, mivel úgy vélik, hogy ezeken a helyeken kevésbé lesznek szem előtt, s nem annyira feltűnő, hogy megszegik a magatartási szabályokat. A községekben a helybeli rendőrszemély szerint

ismeri a területén élő és pártfogó felügyelet alatt álló egyéneket, az ellenőrzés sokkal egyszerűbb, biztonságosabb. Abból következően, hogy a jelenlegi gyakorlat szerint a személyi igazolványok a kötelező magatartási szabályokat nem tartalmazzák, a nagyobb városokban lényegesen nehezebb a rendőrség ellenőrző munkája, nagyobb a lehetőség arra, hogy a pártfogolt kibújjon az ellenőrzés alól, a magatartási szabályokat kijátssza. Ha ezek a szabályok szerepelnének a személyi igazolványában, úgy már az igazoltatás alkalmával az eljáró rendőr megállapíthatná, hogy a pártfogolt betartja-e ezeket a szabályokat. Az 1979. évi 11. tvr. 94.§ /2/ bekezdése szerint a rendőrség az intézkedéssel kapcsolatos rendelkezéseket jegyzi be, ami helyes értelmezés szerint nem csupán a pártfogó felügyelet tényének a bejegyzését jelenti, hanem magában foglalja az ezzel kapcsolatos rendelkezéseket, azaz a magatartási szabályok bejegyzésének kötelezettségét is. Sajnálatosan a Belügyminisztérium e szakaszt szűkítően értelmezi. A bejegyzés számottevő munkatöbbletet nem jelentene, mivel a 7/1979./ VI.29./IM.sz. rend. 4.§/1/ bek. a/ pont értelmében amúgy is meg kell jelennie a pártfogoltnak a személyi igazolványba történő bejegyzés végett. E szabály kétségtelenül csak a bejegyzésről rendelkezik, de mivel magasabbszintű jogszabály /törvényerejű rendelet/ a bejegyzés tartalmát részletesen szabályozta, szükségtelen lett volna megismételni annak egyértelmű rendelkezését. A rendőrség a pártfogó felügyelet végrehajtásának körében teljesíti a bíróság megkereséseit. Amennyiben az eljáró nyomozó hatóság olyan adatok birtokába jut, ami szerint a gyanúsított pártfogó felügyelet alatt áll, értesíti a pártfogó felügyelőt. Ez a kapcsolattartás sok esetben elmarad, a hivatásos pártfogó csak utólag, a munkahely vagy a társadalmi pártfogó jelentéséből szerez tudomást arról, hogy

a pártfogolt ellen büntető eljárás van folyamatban. A rendőri szervek javasolhatják a magatartási szabályok kiegészítését, és nagy segítséget jelent a rendőrség folyamatos ellenőrző tevékenysége. Amikor adat merül fel arra, hogy a pártfogolt megszegi a magatartási szabályokat és ezért vele szemben intézkedés szükséges /a próbára bocsátás megszüntetése, a feltételes szabadság megszüntetése/, a pártfogók a rendőrséget veszik igénybe adataik közlésére és a pártfogolt meghallgatására is. Ugyancsak a rendőrség nyújt segítséget, ha a pártfogolt lakásáról ismeretlen helyre költözött. Ilyen esetben is az segíti elő a pártfogói munka érdemi intézését, ha a rendőrség a lehetőségek szerint minél gyorsabban teljesíti a hozzájuk küldött megkeresést.

6. A tanácsai szervek

A tanácsai szervekkel való kapcsolat a munkaerőgazdálkodásban, valamint szociális támogatás vonatkozásában jelentkezik.

Az elítéltek a hatályos jogi szabályozás szerint 1000 Ft alatti összeggel nem szabadulhatnak, az 1000 Ft tartalékolás minden mást megelőz. A pártfogoltnak 1000 Ft kölcsön adható 5-6 hónapos részletfizetéssel. Kaphat a szabadult indokolt esetben egyszeri szociális segílyt, ami a gyakorlatban 3-500 Ft-ot jelent. A munkaképtelenek orvosi felülvizsgálat és vélemény után rendszeres szociális ellátást kaphatnak, aminek az összege 7-800 Ft, nem számítva ide a társadalombiztosítás keretében kapott járadékot.

A hivatásos pártfogók álláspontja szerint némely

esetben kisebb, néhány napos megélhetést biztosító összegre gyorsabban van szüksége a pártfogoltnak. /Más kérdés, hogy általában saját hibájából kerül ebbe a helyzetbe./ Ilyen esetben a pártfogoltnak nehéz kivárni a sok esetben lassú tanácsi ügyintézését. Segítene a helyzeten, ha a hivatásos pártfogónak módja lenne kivételes esetekben kisebb összeg, esetleg kölcsönként történő kiutalására. Indokolja ezt a létfenntartáson kívül a munkábaálláshoz szükséges okmányok illetékkötelezettsége, az útiköltségek. Horváth András hivatásos pártfogó szerint a megoldás az lenne, hogy a megyei tanácsok szociális költségének fél százalékát átutalnák a megyei bíróságokhoz. A gyakorlat azután kialakítaná, hogy mekkora összegre lenne rendszeresen szükség.⁵⁷

7. A vállalatok, szervezetek, intézmények vezetői

A munkáltató szervek vezetőinek elő kell segíteni a szabadságvesztésből szabadult személyek munkába állását. Az alkalmazás nem tagadható meg amiatt, hogy a munkára jelentkező szabadságvesztésre volt ítélve, kivéve, ha a büntetlen előélet a munkakör betöltésének előfeltétele.

A szabadságvesztésből szabadult elítéltek egy részénél a családi kapcsolatok megszakadása miatt vagy egyéb okokból a szabaduló nem rendelkezik megfelelő lakással, szállással, ilyen esetben elő kell segíteni az olyan vállalatnál, szervezetnél az elhelyezkedését, amely szállást is biztosít és a büntetésvégrehajtási intézetekkel és a hivatásos pártfogókkal együttműködve

szervezetten támogatja a szabadságvesztésből szabadultak társadalmi beilleszkedését. Ismételten utalni kívánok arra a tényre, hogy a szabadságvesztésből szabadultak munkába helyezése egyre nehezebb feladatot jelent. Az ismert gazdasági tényezők hatására a vállalatok mindegyike - részükről érthetően - megbízható, stabil dolgozói gárda kialakítására törekszik. A dolgok természetéből következően azonban a pártfogó felügyelet alatt álló személyek nagy része korábban munkakerülő életmódot folytatott, szabad emberként rendszeres munkát ritkán végzett. A munkabahelyezés feladata egyre több munkát, utánajárást igényel. Az ésszerűbb gazdálkodásra történt áttéréssel egyidejűen számos vállalatnál csökkent az új munkaerő iránti igény.

Nehezíti a helyzetet, hogy a pártfogó felügyelet alatt álló személyek jelentős része nem rendelkezik szakképzettséggel, műveltségi, értelmi szintjük alacsony, sok esetben egészségügyi okokból csak könnyebb fizikai munka végzésére alkalmasak. Bizalmi jellegű beosztás általában nem jöhet szóba /pl. portás/, a szakképzettséget nem igénylő munkakörök sokszor egyben nehezebb fizikai munkát is jelentenek. A tapasztalatok szerint a néhol megmutatkozó túlzott bizalmatlanság illetve merevség csökkent és a hivatásos pártfogók munkájának eredményeként is a vállalatok vezetői illetve munkaügyi intézői lehetőségeikhez képest elősegítik a pártfogoltak beilleszkedését.

A 3/1975./XII.15./IM.sz. rendelet 7.§-a intézményesíti az utógondozás sajátos formáját. Ennek lényege, hogy a hivatásos pártfogó azt a vállalatot /szövetkezetet/ is megbizhatja pártfogó felügyelet ellátásával, amely szállást biztosít s egyben gondoskodik az utógondozottak pártfogó támogatásáról is. Ebben az esetben a vállalat kijelölt megbízottja a hivatásos pártfogó jogkörében jár el. Erre gyakorlati

példák is találhatók. Dolgozatomban a székesfehérvári Könnyűfémgyárban folyó utógondozási munka gyakorlatát és tapasztalatait részletezem, de megemlítem, hogy a Csepel Autógyárban szabadabb formában hasonlóan hatékony munka folyik azzal az eltéréssel, hogy az ide kerülők nagy része már a büntetés-végrehajtási intézetben megkezdte a felkészülést erre a munkára.

A KÖFÉM-ben 1974 óta hajtanak végre eredményesen szervezett utógondozást. A jelenlegi munkát komoly előkészítés előzte meg. Tájékoztatták az üzem dolgozóit az utógondozás szükségességéről, mellyel a dolgozók túlnyomó része egyetértett. A KÖFÉM a gyári lakótelep egyik háztömbjét bocsátotta az Utógondozó Bizottság rendelkezésére, amelyet munkásszállássá alakítottak, ahol a kulturált szórakozás és hasznos szabadidő eltöltés érdekében kulturtermet és könyvtárat létesítettek.

A kezdeti időben az Utógondozó Bizottság elképzelése az volt, hogy első büntényesek és fiatalkorúak részére tesszik lehetővé a szervezett utógondozást. Ez az elképzelés nem vált be, mert a fiatalkorúak és az első büntényesek nem jelentkeztek kellő számban a szabadulásuk után a fém- és fémipari vállalatokba. A bizottság ezt követően fegyházból és szigorított börtönből jelentkezőket állított munkába. A szabadultak munkába állításánál nem elsődleges cél volt, hogy a börtönből szabadultakkal a munkaerőhiányukat megoldják, hanem a NET 14/1973. sz. határozatának értelmében a szabadultakat a további bűnözéstől lehetőleg visszatartani.

A beindulás alkalmával egy pedagógus, bv-állományban szolgálatot teljesítő nevelő került az üzembe hivatásos pártfogónak. A pártfogó megszervezte a munkásszálláson a szobakollektívákat és minden szobában a szobafelelősnek

leltár szerint átadta a berendezési tárgyakat. További lépésként a szabadulókról parancsnoki véleményt kértek. Amennyiben a bizottság megállapítása szerint a szabaduló alkalmazására kerül sor, a szabadultat a vállalt igazgatója értesíti és felhívja, hogy a vállalatnál a szabadulása után legkésőbb 15 nap elteltével jelenjen meg a munkába állása végett. Amennyiben olyan szabaduló jelentkezett, akit nem lehetett alkalmazni, szintén értesítették, hogy a minősítése miatt nem kerülhet sor a munkába állásra.

Az Utógondozó és Nevelő Bizottság a rendőri szervekkel, továbbá a megyei kiegészítő parancsnoksággal egyetértésben lehetővé tette, hogy a vállalatnál munkára jelentkezők a munkába állás után személyi igazolványukat a székesfehérvári Városi és Járási Rendőrkapitányságon, katonakönyvüket pedig a megyei Kiegészítő Parancsnokságon kapják meg. Az a szabaduló, akit munkába kívánnak állítani, Székesfehérvárra történő megérkezésekor a gyár lakótelepén ideiglenesen szállást kap ügyei rendezéséig. Ha nincs a szabadulónak munkakönyve és alkalmazására kerül sor, úgy a munkakönyv kiállításáért fizetendő összeget a vállalat előlegezi. Elhelyezésük után a rászorulóknak 2-400 forintos segélyt illetve előleget folyósítanak. A munkába állított részére munkaruhát és napi kétszeri étkezést is biztosít a vállalat. A munkahelyen a brigád tagjai tudják, hogy munkatársuk börtönből szabadult, mivel a brigádvezető ezt közli a brigád tagjaival a szabadult munkába állása előtt. A szabadultak munkásszállón való elhelyezése során már elkülönítést láttak szükségesnek. A szabadultakat egy munkásszálláson helyezték el, mert a nevelés érdekében naponta foglalkoznak a szabadultakkal, és az ellenőrzésüket is így látták biztosított-

nak. A KÖFÉM-ben vezetett statisztika alapján 1974 és 1978 között 100 volt bűnelkövetőből 43 vált becsületes dolgozóvá az intézményes nevelés és utógondozás eredményeképpen. Hangsúlyozni kell, hogy nem első büntnyesekről és fiataalkorúakról van szó!

A munkahelyen nincs megkülönböztetés, probléma esetén az utógondozottat is úgy vonják felelősségre, mint az üzem többi dolgozóját. Az utógondozottakkal a lakó- és munkahelyükön nincs probléma, nem így a hazautazások alkalmával. A legtöbb esetben ekkor követnek el újabb bűncselekményt. A tapasztalatok arra utalnak, hogy amennyiben az utógondozott beilleszkedik a munkahelyi légkörbe, a legtöbb esetben a családját is magával viszi, és azok is a KÖFÉM-nél nyernek alkalmazást. Ilyen esetben lehetőség van arra, hogy az utógondozott a városban letelepedjen családjával.

A szabadulók közül többen kötöttek házasságot. Biztosított valamennyiük számára a szakmai képzés lehetősége. Sok szabadult segéd munkásként kezdte és a vállalatnál történt képzés során lett betanított munkás vagy szakmunkás. Több szabadult esti tagozaton gépipari technikumot végzett. Az Utógondozó Bizottság kezdetben vállalati támogatással indult, de az utóbbi időben a munkásszálló fenntartására állami támogatást kapnak.

Ha a szabadult 4-6 évig kiemelkedően dolgozik és családos, vagy családot alapít, a vállalat rendelkezésére álló keretből lakást, vagy ha igényli, saját lakása építéséhez vagy öröklakás vételéhez, személyes szükségleteinek fedezéséhez kölcsönt kaphat.

A székesfehérvári kísérlet bevált. A tapasztalatokat értékelve tovább kell lépni és létre kell hozni ha-

sonló utógondozó intézményeket mindenütt az országban.

8. A szakszervezetek és más tömegszervezetek

A szakszervezetnek és a tömegszervezeteknek speciális feladatok nem határozhatók meg. Feladatuk azonban az élet minden területén sajátos eszközeikkel az arra rászoruló szabadultak támogatása, fokozott segítése mind a munkahelyen, mind a lakóhelyen. Nagy segítséget jelenthet, hogy ha nem is tagként, de bevonják a szabadultakat a közös munkába, szórakozásba, a szabadidő hasznos eltöltésébe, hiszen valamilyen közösséghez valamennyi embernek tartoznia kell, a börtönből szabadultak vonatkozásában azonban nem mindegy, hogy milyen közösség jelenti számukra a vonzerőt.

9. A család szerepe

Az esetek döntő többségében hiába az állami apparátus, a társadalmi pártfogók önzetlen segítése, támogatása, ha a szabadult nem rendelkezik normális családi környezettel, amely pótolhatatlan segítséget jelent a beilleszkedésben. Ebben a körben a pártfogói szervezet nem tud mit tenni, a családi kapcsolatok rendezettségének követelménye azonban nem hagyható figyelmen kívül, ezért a pártfogó felügyelet eredményes végrehajtása érdekében a családi problémáinak megoldásához is segítséget kell nyújtani, lényegében a gondozást a családra is ki kell terjeszteni.⁵⁸

V. fejezet

A PÁRTFOGOLT JOGI HELYZETE

A pártfogó felügyelet lényege, hogy a pártfogolt személyt magatartási szabályok terhelik, függetlenül attól, hogy a pártfogó felügyeletet milyen címen rendelte el a bíróság. A minden pártfogóra kötelező általános magatartási szabályokat a Büntető Törvénykönyv, valamint az 1979. évi 11. tvr. tartalmazza. Ennek megfelelően a pártfogolt köteles:

a/ a pártfogó felügyeletet elrendelő határozat jogerőre emelkedése, illetve a szabadságvesztésből vagy szigorított őrizetből szabadulás után 48 órán belül jelentkezni az állandó lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányságon és a hivatásos pártfogónál;

b/ amennyiben munkaképes - a jogszabályban meghatározott kivétellel - munkaviszonyt létesíteni vagy egyéb kereső foglalkozást folytatni;

c/ a munkahelyének és lakóhelyének megváltoztatására irányuló szándékát a hivatásos pártfogónak előzetesen bejelenteni;

d/ a hivatásos pártfogónak és a társadalmi pártfogónak a magatartási szabályok megtartására és ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseit teljesíteni;

e/ jogszabályban vagy a bíróság határozatában előírt egyéb kötelezettségeket megtartani.

Az eredményes utógondozásnak is feltétele a pártfogolt személyiségének megfelelő differenciált végrehajtás, amelynek érdekében a bíróság külön magatartási szabályokat állapíthat meg. A jogszabályok nem adnak taxatív felsorolást, csak a legtipikusabbakat jelölik meg, nevezetesen:

a bíróság elrendelheti, hogy a pártfogolt

- a/ meghatározott helységben tartózkodjon;
- b/ meghatározott munkahelyen dolgozzék;
- c/ meghatározott nyilvános helyeket ne látogasson;
- d/ nyilvános helyeken szeszes italt ne fogyasszon;
- e/ szabadságvesztésből illetve szigorított őrizetből történt szabadulása után a tartalékolt keresményét illetve letéti pénzét vagy annak egy részét a hivatásos pártfogó kezelje;
- f/ munkabérének a levonások után fennmaradó hányadát, de legfeljebb ötven százalékát a hivatásos pártfogó kezelje;
- g/ meghatározott helyen és időközönként meghatározott szervnél vagy személynél jelentkezze;
- h/ meghatározott személyekkel ne tartson kapcsolatot;
- i/ meghatározott tanulmányokat folytasson.

A bíróság a határozatában előírt magatartási szabályokat módosíthatja a pártfogolt magatartásától és életvezetésétől függően. Nem módosíthatja azonban az általános magatartási szabályokat, kivéve azt, amit ő ír elő. A módosítás lehet szigorítás és a kötelezettségek enyhítése is.

1/ A pártfogó felügyelet tartama

A pártfogó felügyelet tartama azonos a feltételes szabadság, a próbára bocsátás illetve az ideiglenes elbocsátás tartamával. Lehetőség van azonban pártfogó felügyeletet elrendelni a szabadságvesztés büntetés kitöltése illetve a szigorított őrizetből történt végleges elbocsátás esetén is. Ebben az esetben a legrövidebb tartama 1 év, a leghosszabb 3 év. Ezekben az esetekben fonnáll a

lehetőség a pártfogó felügyelet tartamának a meghosszabbítására, ha a pártfogolt életvezetése, magatartása ezt indokolttá teszi, de lehetőség van a pártfogó felügyelet megszüntetésére is annak lejárta előtt. Meghosszabbítása esetén sem haladhatja meg az időtartama a 3 évet /míg a megelőző esetekben a 10 évet is elérheti - feltételes szabadság életfogytig tartó szabadságvesztés esetén/. A pártfogó felügyelet tartama szempontjából alapvető fontosságú a pártfogó felügyelet kezdő napjának meghatározása. Ez a hatályos jogi szabályozás szerint az ítélet jogerőre emelkedésének napja illetve a büntetésből /intézkedésből/ való szabadulás napja, ez utóbbi esetben a kezdőnap a feltételes szabadságra bocsátás, a szigorított őrizetből az ideiglenes elbocsátás napja, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezését illetve a szigorított őrizet leteltét követő nap.

2/ A pártfogó felügyelet megszűnése

A pártfogó felügyelet megszűnik, ha

a/ a tartama letelt,

b/ a bíróság megszünteti tartamának lejárta előtt a pártfogolt megfelelő életvitele és magatartása miatt,

c/ a pártfogó felügyelet tartama alatt szabadságvesztés büntetés végrehajtását veszik foganatba,

d/ az elítélt katona lesz.

3/ Eljárás a magatartási szabályok megszegése esetén

A hivatásos pártfogó és a rendőrség az illetékes főügyésznek javaslatot tesz:

a/ ha a próbára bocsátott a magatartási szabályokat megszegi, az időtartam meghosszabbítására, illetve ha sú-

lyosan megszegi, a próbára bocsátás megszüntetésére,

b/ ha a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt a magatartási szabályokat súlyosan megszegi, a szabadságvesztés végrehajtásának elrendelése,

c/ ha a feltételelesen szabadságra bocsátott a magatartási szabályokat megszegi, a feltételes szabadság megszüntetésének,

d/ ha a szigorított őrizetből ideiglenesen elbocsátott a magatartási szabályokat megszegi az ideiglenes elbocsátás megszüntetésének az indítványozására.

Abban az esetben, ha a pártfogó felügyelet elrendelése a szabadságvesztés büntetés kiállása illetve a szigorított őrizet tartamának kitöltése után történik meg, a hivatásos pártfogó és a rendőrség szabálysértési eljárást kezdeményezhet.

Ebből a körből kiemelést igényel, hogy a feltételeesen szabadult, valamint a szigorított őrizetből ideiglenesen elbocsátott a pártfogó felügyelet alatt álló személyekkel szemben, amennyiben a magatartási szabályokat megszegik, esetleges szóbeli figyelmeztetések után a feltételes szabadság, valamint ideiglenes elbocsátás megszüntetése, visszavonása alkalmazható. Kétségtelen, hogy a jogszabály lehetővé teszi a büntetés illetve intézkedés további végrehajtását más enyhébb magatartási szabályszerzés esetén. Erre hivatkozással Nagy Ferenc indokoltnak tartana a fokozatosság elvének érvényesítése szempontjából a szóbeli figyelmeztetés és a végrehajtandó szabadságvesztés közé egy pénzbírsággal fenyegetett szabálysértési alakzat iktatását.⁵⁹

Nem vitásan súlyos következmények alkalmazásáról van szó, nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy ezek a személyek büntetés illetve biztonsági intézkedés hatálya

alatt állnak, s különösen az utóbbi esetben - elfogadva a szigorított őrizet létjogosultságát - a társadalom fokozott védelme a cél. Nem mellőzhető annak figyelembe vétele sem, hogy a bíróság minden esetben mérlegelés és nem pusztán a szabályszegés megállapítása után határoz, a bíróságnak lehetősége van a feltételes szabadság, valamint az ideiglenes elbocsátás megszüntetésének mellőzésére. A bírói gyakorlatnak kell kialakítani, hogy a magatartási szabályszegés mikor olyan súlyos, amikor a visszavonás indokolt.

VI. fejezet

AZ UTÓGONDOZÁS GYAKORLATA EGYES EURÓPAI ÁLLAMOKBAN

A mai angol rendszerben felügyeleti /probation/ és utógondozó /after care/ hálózat segíti az igazságszolgáltatást céljai elérésében. A felügyeleti hálózat rendelkezése, hogy elősegítse a büntettek társadalmi beilleszkedését, míg azok szabadon vannak, illetve az ítélet előtt, az utógondozásé pedig, hogy megelőzze a visszaesést. Mindkét hálózat a belügyminisztérium kötelékébe tartozó állami tisztviselők közül áll. Csak a felügyeleti szolgálat létszáma megközelíti a 3 000-et.

A felügyeleti és utógondozó hálózat tagjai speciális szakképzettséggel rendelkező emberek. Az egyetemek nappali és levelező tagozatán is indítanak speciális kurzusokat felügyelő és utógondozó tisztviselők képzésére /Course of Social Administration/. Speciális szervezeti formái az utógondozásnak az úgynevezett utógondozó otthonok /hostels/. Ezeket az otthonokat azok számára rendszerezítették, akiknek szabadulásuk után nincs hová menniük, s így valószínű, hogy visszaesőkké válnak. Az otthonok fenntartásának egy részét az állam fedezi, így a szabadultak relative olcsó bérért jutnak lakáshoz és koszthoz. 1971-ben Angliában 72 ilyen otthon létezett mintegy 770 férőhelyre. Hasonló otthonok magánkézben is vannak. A belügyminisztérium vagy a helyi hatóságok ezek fenntartásához is hozzájárulnak, főleg az igazgatási költségek biztosításával.⁶⁰

Svédországban az 1962. évi Büntető Törvénykönyv szerint a büntetés kiválasztásánál a bíróságnak különösen szem előtt kell tartani azt, hogy a büntetés az elítélt elkövetőnek a társadalomhoz való alkalmazkodását elősegítse.⁶¹ A racionalizált végrehajtás után azok a személyek

kerülnek pártfogó felügyelet alá, akikre vonatkozóan a büntetést az úgynevezett biztonsági őrizet mellőzésével hajtják végre. A végrehajtással kapcsolatos feladatokat a területileg szervezett felügyelő bizottságok végzik. A létrehozott pártfogó felügyelő és utógondozó hálózat kiterjedtségére jellemző, hogy pl. 1972. január 1-én a szabadlábban levő 22 895 elítélt ügyeivel 2188 hivatásos utógondozó, vagy pártfogó felügyelő foglalkozott 10053 társadalmi aktiva segítségével.⁶² Létrejött számos szociális intézmény is, amelyek a börtönviselt emberek szociális gondoskodásával foglalkoznak. Ilyen az Uppsala Kriminálvard elnevezésű intézmény, ahol 12 tagú testület foglalkozik a szabadultakkal. Ez a testület szoros kapcsolatot tart fenn a bíróságokkal és a bűnüldöző szervekkel.⁶³

Az NSZK-ban 1976-ban született az új büntetésvégrehajtási törvény, amely célul tűzte ki a humánus végrehajtást, a bűnelkövetők reszocializációját, büntetés utáni segítését. A Büntető Törvénykönyv a biztonsági és a javító intézkedések között szabályozza a magatartásfelügyeletet. A bíróság ugyanis a büntetés kiszabása mellett elrendelheti ezt az intézkedést, ha a bűnelkövetőt szándékos bűnoselekmény miatt legalább kétszer elítélték és a cselekmények közül egy vagy több miatt legalább 3 hónapi szabadságvesztést töltött ki, illetve szándékos bűnoselekményt követ el és a bűnoselekmény elkövetésének módjára és körülményeire tekintettel feltehető, hogy a korábbi büntetések nem érték el céljukat.

Ha a szándékos bűnoselekmény miatt kiszabott legalább két évi szabadságvesztést teljes mértékben végrehajtották, az elítélt a büntetésvégrehajtásból történő

elbocsátás után magatartásfelügyelet alá kerül. A bíróság azonban eltérően is rendelkezhet, ha úgy látja, hogy az újabb bűncselekmények elkövetése megakadályozásához nem szükséges a magatartásfelügyelet. Előírhatja az intézkedést a törvény különös része is, elrendelhető legalább hat hónapi szabadságvesztés büntetés kiszabása mellett, ha fennáll a további bűnismétlés veszélye.

Az elítélttel felügyelő hatóság, valamint pártfogó felügyelő foglalkozik; e két szerv összehangolt munkájával segíti, gondozza a rászorulókat. A felügyelő hatóság feladata az elítélt magatartásának, az utasítások betartásának az ellenőrzése. Elképzelhető, hogy a felügyelő hatóság és a pártfogó között nincs egyetértés a gondozást és a segítséget illetően. Ilyen esetekben a bíróság dönt, mindkét szervnek utasításokat adhat.

A bíróság a magatartásfelügyelet tartamára utasításokat írhat elő az elítélt számára, hasonlóan a nálunk alkalmazott magatartási szabályokhoz. Ilyen utasítások lehetnek:

a/ lakó- vagy tartózkodási helyét vagy egy területet a felügyelő hatóság engedélye nélkül nem hagyhatja el;

b/ nem tartózkodhat olyan meghatározott helyeken, amelyek további bűncselekmények elkövetésére alkalmat vagy ösztönzést nyújtanak;

c/ ne foglalkoztasson vagy képezzen ki vagy fogadjon be olyan meghatározott személyeket, akik neki további bűncselekményekre alkalmat vagy ösztönzést adhatnak;

d/ ne gyakoroljon olyan meghatározott tevékenységet, amelyet a körülményekhez képest bűncselekmény elkövetésére használhat fel;

e/ ne tartson magánál vagy ne őriztessen olyan meg-

határozott tárgyakat, amelyek neki alkalmat vagy ösztönzést nyújthatnak további bűncselekmények elkövetéséhez;

f/ ne tartson vagy ne használjon gépjárművet, illetve gépjárműnek vagy más járműnek meghatározott fajait, amelyek a körülményekhez képest bűncselekmények elkövetéséhez felhasználhat;

g/ meghatározott időben a felügyelő hatóságnál vagy meghatározott szervnél jelentkezzen;

h/ lakóhelyének vagy munkahelyének a változását a felügyelő hatóságnak haladéktalanul jelentse be;

i/ munkanélküliség esetén az illetékes munkaközvetítő hivatalban vagy más munkaközvetítésre szolgáló helyen jelentkezzen.

A bíróságnak az utasításban a megtiltott vagy a megkivánt magatartást pontosan meg kell határoznia. Lehetőség van az utasítások módosítására, hatályon kívül helyezésére, de új szabályokat is felállíthat, ha szükségesnek látja.

A magatartásfelügyelet tartama legalább két év és legfeljebb öt év. A bíróság a meghatározott időtartamot a végrehajtás közben lerövidítheti. Nem számít bele a tartamába az az idő, amely alatt az elítélt szökésben van, elrejtőzik vagy hatósági rendelkezésre intézetben őrzik. Megszűnik a magatartásfelügyelet, ha várható, hogy az elítélt anélkül nem követ el újabb bűncselekményt, de a megszüntetésnek legkorábban a törvényi minimum lejáta után van osak helye. Befejeződik az intézkedés végrehajtása, ha az elítélt szociálterápiái intézetbe vagy biztonsaági őrizetbe kerül, s ezek végrehajtása megkezdődik.⁶³

A magatartásfelügyelet intézménye két oélt tűzött maga elé, nevezetesen: a szabadultak ellenőrzését és támogatását. Az új Büntető Törvénykönyv szabályozási szelme szerint ennél az intézkedésnél is a segítségnek és

a támogatásnak kellene dominálni, viszont elemezve a szabályokat, az utasításokat arra a megállapításra kell jutnunk, hogy az ellenőrzés és a felügyelet háttérbe szorítja a támogató, segítő jellegét. Eredményeket a fiatalok részcizalizálása területén értek el. Önkéntes munkacsoport működik a Vierland-i büntetőintézet mellett, amely már a büntetésvégrehajtás alatt megkezdte a munkát, s a szabadult életét fél évig figyelemmel kísérik. Lakásról gondoskodnak, segítik a hivatásos pártfogók munkáját. Hamburgban működik egy fiatalok számára szolgáló otthon, s ilyen otthon létesül Neuengamme-ban is.⁶⁴

A tartományokban svájci mintára reszocializációs alapokat létesítettek, amelynek célja a szabadulókat kölcsön nyújtásával hozzásegíteni adósságaik rendezéséhez, s ezáltal rendezett körülmények között új élet kezdéséhez. Az alaptöket részben a tartományok, részben magánszemélyek adják össze.

Svájcbán a szabadulók reszocializációjának megkönnyítésére az utóbbi években Baselban, Zürichben és St. Gallenben alakultak segítő szervezetek, amelyek önkéntességi alapon, az egyházak és magánszemélyek támogatásával működnek. "Neustart" a neve a Baselben 1976-ban létrehozott szervezetnek, amely Basel város patronázs bizottságának a kezdeményezésére alakult. Ez utóbbi 1821 óta működik! A "Neustart" munkaprogramja főleg pártfogók képzéséből, alkalmazásából, hitel és bankkölcsön nyújtásából, szanálási alapok létesítéséből, a szabadultak szociális támogatásából, valamint ingyenes jogi tanácsadásból áll.

A "Neustart" 30 nem díjazott pártfogót képez, akik jogászok, szociális dolgozók és pszichológusok támogatásával működnek. A pártfogók feladata a szabadulók támogatása, elhelyezkedésük biztosítása. Életkoruk 25-30 év között van, több mint fele részben nők. Volt büntetett nincsen a pártfogók között, de szó van ilyenek bevonásáról, hiszen ők jobban ismerik a büntetőintézeti viszonyokat, a szabadulók problémáit. Erre az intézményre felhívják az elítéltek figyelmét a szabadulásuk előtt. A pártfogóval történő közreműködés nem kötelező, nagy súlyt helyeznek azonban a pártfogó és a pártfogolt közötti bizalmi viszony kialakítására. A támogatás addig tart, ami a szabaduló képessé nem válik arra, hogy maga oldja meg nehézségeit, míg alkalmas lesz a visszaesés elhárítására.⁶⁵

1976-ban St. Gallenben "Zentrum für Rehabilitationsplanung" /Rehabilitációt Tervező Központ/ néven hoztak létre egy szervezetet büntetőjogászok Eduard Negeli jogászprofesszor vezetésével. Feladatai lényegében megegyeznek a "Neustart" feladataival.

A zürichi intézmény neve "Team 72 Büntető Intézetből szabadultak Munkaközössége". Ezt az intézményt a regensdorfi büntető intézet elítélteinek a kezdeményezésére alapították azzal az elképzeléssel, hogy átmenetet biztosítson azok számára, akik nem elég erősek a társadalomba való beilleszkedéshez. Az intézmény lakást biztosít a szabadulóknak és hetente egyszer megbeszéléseket tartanak, amelyen az intézet vezetője és szociális munkatársai vesznek részt, s igyekeznek a szabadulók problémáit megoldani.

A szocialista országok közül a szovjet, a csehszlovák, a lengyel és az NDK rendszerének bemutatása érdemel kiemelést.

A Szovjetunióban az utógondozás munkáját a milícia, a kollektívák, a népi ülnökök tanácsai és egyéb állami szervek és társadalmi szervezetek végzik a belügyminisztérium felügyelete és irányítása alatt. A hangsúlyt a javító-nevelő munkára helyezik. A feltételelesen szabadon bocsátottakat kötelező érvénnyel a népgazdaság meghatározott ágába küldik dolgozni. Az eddig végzett munka azonban nem kielégítő. Először is azért, mert minden szerv a hatáskörének és érdekeltségének a keretein belül jár el, másrésztől azért, mert e munka némely esetben a személyek meghatározott körére terjed csak ki, így például a népi ülnökök tanácsa csak a feltételes szabadonbocsátásokkal foglalkozik. E munka hatékonyságának javítására a belügyminisztérium keretein belül megkezdődtek a kísérletek.

Lengyelországban 1969-ben nyert törvényi szabályozást az utógondozás, a pártfogó felügyelet intézménye. Hasonlóan a magyar rendszerhez, elrendelése elsősorban a bíróságok feladata. Az utógondozás központi koordinációs szerve az igazságügyminiszter mellett működő országos utógondozási tanács, amelyben részt vesznek mind a központi államigazgatási szervek, mind pedig az országos társadalmi szervezetek képviselői. Feladataik ellátására a tanács alá rendelték az utógondozás területi egységeit, amelyek az előbbihez hasonló elvek alapján kerülnek felállításra. Az utógondozás területi szervezeteiben tevékenykednek a hivatásos és társadalmi pártfogók, a helyi társadalmi szervek aktivistái. A területi utógondozási szervezet szorosan kapcsolódik a büntetésvégrehajtási bíró-

ságához, annak felügyelete és irányítása alatt működik. A bíróság a visszaeső bűnözőt ítéletében pártfogó felügyelet alá helyezheti, a többszörös visszaesők esetén ez kötelező. Amennyiben e kérdésben a bíróság nem döntött, de az elrendelése a büntetésvégrehajtás során szükségesnek látszik, úgy a pártfogó felügyelet alá helyezést a büntetésvégrehajtási intézet vezetőjének az indítványára a büntetésvégrehajtási bíróság végzi el. A pártfogó felügyelet a szabadonbocsátás napján kezdődik, időtartama 3-5 év.

A büntetésvégrehajtási bíró nevezi ki azt a pártfogót, aki az elítélt felett a közvetlen felügyeletet gyakorolja, illetve a közvetlen felügyelet gyakorlását meghatározott munkahelyre vagy társadalmi szervezetre bízhatja.

A pártfogó felügyelet alatt álló személy köteles betartani bizonyos általános és a bíróság által előírt külön magatartási szabályokat. Így például a pártfogolt a bíróság engedélye nélkül nem változtathatja meg munkahelyét, a bíróság megtilthatja valamely helységben való tartózkodását, más lakóhelyet is kijelölhet számára. A felügyelet alatt álló személy köteles a bíróság idézésére megjelenni és a bíróság utasításait végrehajtani. Az utasítások vonatkozhatnak az elítéltet terhelő tartási kötelezettség teljesítésére, a társadalom részére valamilyen munka elvégzésére, kereső munka folytatására, gyógykezelésre stb. A bíróság a pártfogó felügyelet tartama alatt módosíthatja ezeket az utasításokat.

Végrehajtásáról hivatásos és társadalmi pártfogók gondoskodnak. Ha a felügyelet alatt álló személy nem teljesíti a kötelezettségét, vagy akadályozza a felü-

gyelet céljainak elérését, a bíróság társadalmi adaptációs központban történő elhelyezését rendelheti el. Ha a többszörös visszaeső esetében a pártfogó felügyelet alá helyezés nem látszik elegendőnek az újabb bűnelkövetés megelőzésére, a bíróság öt nyomban a büntetés kiállása után az adaptációs központba utalhatja. A társadalmi adaptáló központban való tartózkodás időtartama maximum 5 év. Ezen belül a tényleges ott-tartózkodás időtartamát nem határozzák meg. Két év elteltével az elítélt szabadon bocsátható, ha kellő alap van annak feltételezésére, hogy nem fog a jövőben újabb bűncselekményt elkövetni. A pártfogó felügyeleten kívül az adaptáló központban való elhelyezés lényegében utógondozást jelent. A központ vezetője engedélyezheti a beutaltaknak a központ területének elhagyását. Ilyen engedéllyel a központ közelében szabadon mozoghatnak. Az adaptáló központban munkát végeznek, a saját ruhájukat viselhetik, levelezhetnek, látogatókat fogadhatnak.

Egy hónappal a szabadságvesztés büntetésnek a törvényben meghatározott visszaeső bűnöző általi letöltése előtt a büntetésvégrehajtási bíró pártfogó felügyeletet rendelhet el az ítéletben kimondott társadalmi adaptáló központban való elhelyezés helyett, ha a reszocializálásnak a büntető intézetben elért eredményei alapot adnak annak feltételezésére, hogy a pártfogó felügyelet megfelelő eszköz ahhoz, hogy az elítéltet újabb bűncselekmény elkövetésétől visszatartsa. /Megfontolandó lenne nálunk is ennek bevezetése a szigorított őrizet vonatkozásában./ Amennyiben viszont a pártfogó felügyelet alá helyezett többszörös visszaeső a pártfogó felügyelet szabályait megszegi, a büntetésvégrehajtási bíró a törvényben meghatározott esetekben az elítéltet társadalmi adaptáló központba utalhatja.

Az NDK-ban az utógondozás össztársadalmi ügy. Az erről szóló törvény - ami 1977. május 5-én lépett hatályba - az állami szervek, üzemek, szövetkezetek, dolgozói kollektívák és társadalmi munkások széleskörű közreműködését követeli meg. A büntetésből szabadult elítéltet ismét megilletik az összes állampolgári jogok és kötelezettségek, kivéve azokat, amelyeket a bíróság rendelkezésével korlátozott.

Az utógondozás célja, hogy az elítéltet a szabadulás után állami és társadalmi támogatásban részesítse a társadalomban történő beilleszkedésben. A szabadult elítélt beilleszkedését a szakképzettségének megfelelő munka biztosításában, szakmai képzésének támogatásában, lakáslehetőségek biztosításában, valamint társadalmi támogatásában és segítségében, ezek szervezésében látják megvalósíthatónak. A törvény differenciált eljárást ír elő, figyelemmel a szabadult személyiségére, szem előtt kell tartani személyiségének változását, önfegyelmét, a társadalmilag hasznos munka végzésére való készségét, családi viszonyait és a társadalomba történő beilleszkedés szempontjából lényeges körülményeket.

Az utógondozásért a szabadult lakóhelye szerint illetékes tanács a felelős. A tanácsnak kell gondoskodni arról, hogy a szakigazgatási szervek megfelelő munkahelyet, megfelelő képzést biztosítsanak, a szükséges lakáslehetőséget megteremtsék. A tanácsnak kell gondoskodni a beilleszkedés folyamatának ellenőrzéséről is. A szabadultat lehetőleg korábbi munkahelyén kell alkalmazni, avagy olyan vállalatnál vagy szövetkezetnél, ahol kedvező feltételek vannak a további társadalmi neveléshez. A helyi tanácsoknak a szabadultak utógondozásában megfelele-

lő élettapasztalattal rendelkező munkatársakat, társadalmi erőket kell bevonni. Az utógondozás előkészítése során és a végrehajtás alatt szorosan együtt kell működniük az ügyészségekkel, a bíróságokkal, a rendőrséggel, a büntetés-végrehajtási intézetekkel, az üzemekkel és a szövetkezetekkel, más intézményekkel, társadalmi szervezetekkel, valamint az NDK Nemzeti Frontjának bizottságával. A munkahelyen az üzem vezetője illetve a szövetkezet vezetősége felelős a szabadult szakképzettségének megfelelő munka biztosításáért.

A megyei tanács felelős a helyi tanácsok irányításáért, támogatja, ellenőrzi azok utógondozási tevékenységét. Az utógondozás egésze fölött az ügyészség gyakorol törvényességi felügyeletet.⁶⁶

Csehszlovákiában a szabadságvesztésből elbocsátottak utógondozását a következő intézkedések biztosítják:

a/ a nemzeti bizottságok, üzemek, társadalmi szervezetek utógondozási intézkedései az elítélt további nevelése érdekében;

b/ a bíróságok által a feltételelesen szabadon bocsátottakkal szemben megállapított felügyeleti intézkedések;

c/ a pártfogó felügyelet és más pártfogó intézkedések.

Az elítéltekre való ráhatás különböző fajait különböztetik meg, így: azok, amelyek bírósági határozat alapján a szabadságvesztés büntetés kiállása után kerülnek alkalmazásra; azok, amelyekre a szabadságvesztés büntetés végrehajtása során már sor kerül /előkészítő jellelű intézkedések/; valamint azok, amelyekre a szabadságvesztésből történt elbocsátás után az utógondozó szervezet tevékenysége révén kerül sor.

A pártfogók a tanácsok szociális osztályaihoz tartoznak. V. Janda szerint az utógondozás jelenlegi szabályozása Csehszlovákiában a célirányos reszocializálási követelményeknek nem felel meg teljes mértékben, mert csak a társadalmi pártfogók jogállását határozzák meg, nem határoznak meg azonban semmilyen társadalmi ellenőrzési kötelezettséget az elítélttel, az elítélt magatartásával szemben. Hiányzik a hatályos jogból az elítélt anyagi és pénzügyi támogatásának differenciált szabályozása, valamint az anyagi támogatáson és a tanácsadási tevékenységen kívül további reszocializálási intézkedések meghatározása.⁶⁷

Az utógondozás szocialista gyakorlatát figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a társadalom erőinek széleskörű bevonása, vagy legalábbis az erre való törekvés figyelhető meg. A társadalom részvétele az utógondozásban azonban nem rendelkezik korlátlan lehetőségekkel, miután az alapvető célkitűzés valamennyi országban, hogy segítse az elítéltet a reszocializáció során, de annak egyedül kell felismernie megjavulásának szükségességét. Eltérő szervezeti keretek között ezért a célért történnek kísérletek a hatékonyabb reszocializáció s ezen belül az utógondozás sikeréért.

Álláspontom szerint a lengyel és a magyar megoldás azért célszerűbb, mert ez a szervezeti keret, a bíróságok irányító szerepe biztosítja a vezetés megfelelő tekintélyét. A társadalmi és állami szervek viszonyában legelőnyösebb a vegyes rendszer, ami állami-társadalmi elveken nyugszik hivatásos pártfogók részvételével, irányításával. E rendszernek pozitív vonása, hogy a reszocializáció során a szakértők kezében van az irányítás, s az már a büntetés letöltése előtt megkezdődik.

VII. fejezet

A HAZAI GYAKORLAT EGYES FŐBB PROBLÉMÁI

"A hivatásos pártfogók 5 évi munkája a statisztika tükrében" címmel hangzott el előadás 1981. január 19-21 között Pilisszentkeresztesen a hivatásos pártfogóknak rendezett tanfolyamon. Az előadás anyaga 1976-tól 1980-ig terjedő időszak országos adatait tartalmazza. Ezen adatok értelmében 1976-tól 11634 személyt helyeztek pártfogó felügyelet alá. A pártfogó felügyelet ebből: 2436 /20,9 %/ esetben telt el eredményesen, a visszaesés aránya pedig 2061 /17,6 %/.

Ha egyenletes elosztása lenne az ügyeknek a 19 megyében, és a fővárosban, akkor a 77 pártfogóra a 4 év alatt kb. 151 ügy jutna, s évente ez kb. 38 ügyet jelentene. Azonban ez az elosztás nem egyenletes, sőt rendkívüli különbségeket mutat. Csak két területet kívánok összehasonlítani, s ezt idézem az országos statisztikából

	Érkezés	Eredményes befejezés	Visszaesés
Fővárosi Biróság	2194	556 /25,3 %/	353 /16,0 %/
Szegedi Megyei Biróság	665	144 /21,7 %/	195 /29,3 %/

A 19 megye és a főváros az országos rangsorban a következő helyet foglalják el:

A főváros a második helyen, a Szegedi Megyei Biróság a tizenhatodik helyen helyezkedik el az eredményes befeje-

zés és a visszaesési rangsor összegéből kialakított siker-index alapján.

Vizsgálódásunk első lépéseként állítsuk egymás mellé a két bíróság 1980. évi pártfogó felügyeleti ügy érkezését:

Szegedi Megyei Bíróság 293

Fővárosi Bíróság 616

Ezekhez a számokhoz még természetesen hozzáadódnak az 1979-ből folyamatban maradt ügyek. A folyamatos ügyek hozzászámításával az ügyérkezés aránya: Szegedi Megyei Bíróság: 431, Fővárosi Bíróság: 1202. Ezekhez még hozzá kell számolni az un. segitési ügyek számát, amely Szegeden csekély mennyiségű, a fővárosban viszont 1980-ban 393 segitési ügy érkezett, amelyből 383 ügyet befejeztek. Továbbá ide kell érteni az 1979-ből folyamatban maradt ügyeket, így 1981-re 22 ügy maradt folyamatban.

A pártfogók munkáját képezi 1979. július 1-től a javító-nevelő munka végrehajtásának intézése is. E tekintetben 1979. július 1-től számítva az ügy-érkezés aránya /természetesen ideértve a büntetésvégrehajtási intézetekből áttett ügyeket is/:

Szegedi Megyei Bíróság: 287

Fővárosi Bíróság : 1982

A fenti adatokhoz tudni kell, hogy a Szegedi Megyei Bíróságnál négy hivatásos pártfogó, a Fővárosi Bíróságnál hét hivatásos pártfogó /ebből: a 7. 1980. szeptember 1-től dolgozik/ látja el a munkát. A számbeli illetve érkezésbeli különbségek sokkal inkább jelentősek, mint a pártfogók 4/7 aránya. Ezért is merült fel jogosan az a kérdés, mennyiben valóságos az a sikerindex, amely az országos rangsorban a Fővárosi Bíróságot a második helyen,

a Szegedi Megyei Bíróságot pedig a tizenhatodik helyen tünteti fel. A sikerindex egyik összetevője a visszaesési arány. A visszaesési arányszám azonban egyaránt tartalmazza az újabb büncselekményt elkövetettek számát, valamint a feltételes szabadságra bocsátás megszüntetését is. Ennek a két adatnak az összeolvasztása eleve hibás és a torz eredmények egyik okozója. Ugyanis a feltételes szabadságrabocsátás megszüntetése egyrészt függ a Bíróság szemléletétől, azaz milyen mértékű és mennyiségű szabálysértés után tesz a pártfogó javaslatot a megszüntetésre, a büntetésvégrehajtási bíró helyt ad-e ennek, tehát megszünteti-e, valamint a másodfok hogyan értékeli ezt. De nem ez az egyedüli oka annak, hogy ez az adat hamis képet tükröz. Abban az esetben, ha egy hivatásos pártfogóra kevesebb pártfogolt jutna, gyakrabban és eredményesebben tudna vele foglalkozni, és lehetőség nyílna a fokozottabb ellenőrzésre is.

Ha egy pártfőzso hogy az adminisztrációs munkán kívül egyébbel nem nagyon marad ideje foglalkozni, abban az esetben a pártfogoltak ellenőrzése, figyelemmel kísérése sem lehet megfelelő. A pártfogó így nem is tudhat sok esetben azokról a szabályszegésekről, amelyek nyomán már rég megszüntetésre kellett volna javaslatot tennie. Példának álljon itt a Fővárosi Biróság és a Szegedi Megyei Biróság egy pártfogójára jutó pártfogó felügyeleti és javító-nevelő munka aránya: /a javító-nevelő munkát itt azért kell figyelembevenni, mert a pártfogó idejét és energiáját nagyrészbzen leköti és inkább adminisztratív sikra tereli, s elvonja figyelmét a pártfogói ügyektől./ Az egy pártfogóra eső ügyek száma átlagosan a Szegedi Megyei Biróságnál:

Javító-nevelő munka: 58

Pártfogó felügyelet: 76

Fővárosi Biróságnál:

Javitó-nevelő munka:	250
Pártfogó felügyelet:	180

Ezek az adatok nyilvánvalóvá teszik a Fővárosi és a Szegedi /de ez általában jellemző a vidéki pártfogókra is/ pártfogók megterhelésének arányát. A számítások szerint egy pártfogoltra Szegeden 2,4 óra, azaz 144 perc jut egy hónapban, míg a fővárosban ez csupán 4 percre zsugorodik. Ebben az értelemben egyértelmű, hogy a Fővárosi Biróság pártfogója nem tudja olyan intenzíven figyelemmel kísérni pártfogoltjait, és sok olyan esetben nem tesz, nem tehet megszüntetési javaslatot, amikor az szükséges lenne, ugyanakkor, amikor azt megteszi a szegedi pártfogó. /Ezért a visszaesési arányszámoknak ez a része hamis képet tükröz./ Nem biztos, hogy a kevés megszüntetés és a visszaesés emiatti csökkenése a ténylegesen eredményesebb. A statisztikában azonban ez mégis hamisan jelentkezik, s az igazán eredményesebb munka a rangsorban hátraszorul.

Érdemes szemügyre venni a javító-nevelő munka végrehajtási ügyek számának alakulását. Vajon mi a háttere annak, hogy a Fővárosi Biróságon az egy főre eső javító-nevelő munka aránya csaknem ötszöröse a vidékihez /így pl. a szegedihez/ képest. Emögött alapvetően a magyar ipar centralizált telepítése illetve kiépítése húzódik meg. Még azokban az esetekben is a Fővárosi Birósághoz kerül az ügy, ha az elítélt vidéken dolgozik, de a vállalat központja, számfejtése Budapesten található. Ekkor már a fővárosba kerül az ügy. Ezt figyelembevéve be kell látni, hogy ilyen létszám, ilyen ügyszám megoszlás mellett a Fővárosi Biróság pártfogóitól eredményes pártfogói munka nem várható.

A visszaesések és az eredményesen letelt ügyek aránya véletlenszerű, a pártfogó csak nyomában van az eseményeknek. A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumi ülésén 1980. december 4-én elhangzott beszámoló anyaga szerint a javító-nevelő ügyeknek pártfogói hatáskörbe tétele elburkrokratizálta a pártfogói munkát. Ugyanitt hangzott el olyan javaslat, hogy külön csoportnak kellene eljárni ezekben az ügyekben, vagy a pártfogókat kellene két részre osztani úgy, hogy ki pártfogó felügyelettel, ki a javító-nevelő munkával foglalkozna.

Szót kell ejteni a pártfogók képzettségéről is, s itt ismét össze kívánom hasonlítani a szegedi és a fővárosi helyzetet. Szegeden a négy pártfogó közül kettő jogi és pedagógusi végzettséggel, kettő pedig csak jogi végzettséggel rendelkezik jelenleg. A fővárosban a hét pártfogó közül kettő csak jogi, a többi csak pedagógusi képzettséggel rendelkezik. E munka ellátásához az ideális az lenne, ha a pártfogók mindkét végzettséggel rendelkeznének. Hiszen szükség van sajátosan jogi és úgyszintén sajátosan pedagógiai képzettségre is.

A hivatásos pártfogók és a bv. intézet kapcsolatát illetően ideálisan az elítélt szabadulása előtt egy hónappal, de minimum két héttel a pártfogónak meg kellene kapni a bv. intézetből az értesítést az esetleges problémákról. Azonban ez leggyakrabban a szabadulás előtt pár nappal érkezik meg. Ekkor a pártfogó már semmit sem tud tenni az esetleges munkahely vagy szállás ügyében, vagy azonnal kapkodva kell intézkednie. Ez azonban még a jobbik eset. Sajnos, az is előfordul, hogy a bv. nevelő hamis információkkal küldi el a pártfogónak az értesítést. Ennek az az oka, hogy az elítélttől kapott információkat a legritkább esetben ellenőrzi a

nevelő. Elhangzott az a javaslat, hogy a pártfogó és a bv. intézet kapcsolatának javítása érdekében a nevelők gyakrabban keressék meg a pártfogót érdemi problémákkal, ne elégedjenek meg azzal, hogy papíron adminisztrálják magukat. Bár a másik oldalon figyelembe kell venni a nevelők túlzott megterhelését is, amely egyenlőre objektíve nem teszi lehetővé érdemibb munka végzését. A napi munkakapcsolat igénye a pártfogók részéről azonban reális.

A tanácsok és a pártfogók kapcsolatát illetően ismeretes a tanácsok jogköre a 6/1976./V.27./ BUM sz. rend. alapján a segélyezés és a kölcsön kérdésében. A hivatásos pártfogók nem véletlenül elégedetlenkedtek ezzel a rendellel, ugyanis az ügyintézés a bíróságokhoz került az 1975. évi 20. tvr. nyomán, az anyagi eszközök azonban - amelyek egy-egy esetben nagy jelentőséggel bírnának - a tanácsok kezében maradt. A pártfogók csak javaslatot tehetnek valamilyen kölcsön vagy segély nyújtására, amely ezen az úton túl lassúnak bizonyul, s így hatékonysága is csökken, valamint csorbitotta az intézmény tekintélyét a pártfogolt előtt vagy legalábbis nem növelte. Ez az állapot szűnik meg - remélhetőleg - öröndetes módon 1981-től. A tanácsok jogköre ugyan megmarad, azonban anyagi lehetőségekhez jutnak várhatóan a pártfogók is. Az 1981. január 21-23. között rendezett tanfolyamon hangzott el az az információ is, amely szerint míg 1981-ben az ország 19 megyéjében és a fővárosban kiosztásra kerül mintegy 200.000,- Ft. Az elosztás az ügyérkezéshez viszonyítottan arányosan történik. Az összeg a Bírósági Gazdasági Hivatal kezelésében lesz, s onnét a pártfogó közvetlenül - természetesen megfelelő indokoltság esetén - a pártfogolt rendelkezésére bocsájthatja a 300-500,-Ft közötti össze-

get. Ez nem kölcsön, hanem segély, amit nem kell visszafizetni. Feltehetőleg alacsonyabb szintű jogszabály fogja szabályozni azokat az eseteket, amikor a pártfogó a pártfogolt részére ilyen összeget kiutalhat. A pártfogót indokolási kötelezettség terheli ez esetben. Ez az intézkedés nagyban növelheti a pártfogói intézmény tekintélyét, ugyanakkor megkönnyítheti a pártfogók munkáját és gyorsasága folytán a pártfogoltnak is igazi segítséget jelent.

A társadalmi pártfogók és a hivatásos pártfogók kapcsolatát illetően a Szegedi Megyei Bíróságon frissen készült felmérés alapján az ügyek 60 %-ban társadalmi pártfogó működik közre, és ez megegyezik az átlagos országos adattal. A felmérés alapján megpróbáltak válaszolni arra a kérdésre, vajon ahol nincs, ott miért hiányzik társadalmi pártfogó. A felmérés szerint 304 pártfogó ügyből 179-ben működik társadalmi pártfogó, 125 ügyben pedig nincs társadalmi pártfogó. A miért kérdésre az alábbi adatok és válaszok születtek:

- 13 esetben kideríthetetlen ok miatt nem lehetett társadalmi pártfogót kijelölni;
- 24 " ha előzetes letartóztatásban volt, vagy elzárást töltött a pártfogolt és arra a munkahelyre nem ment vissza, ahol előzőleg volt;
- 12 " a pártfogolt ismeretlen helyen tartózkodott, és rendőrségi megkeresést adtak ki ellene;
- 20 " a feltételes szabadság megszüntetése folyamatban volt;
- 29 " új munkahely miatt új pártfogó kijelölés következik, de pillanatnyilag nincs;

- 13 esetben a pártfogolt rokkant, htb., magángazdálkodó és ellenőrzése nem megoldott;
- 14 " a pártfogolt új munkahelyre ment, de már hamarosan lejár a pártfogó felügyelet, így nincs értelme új társadalmi pártfogót kijelölni.

Sajnos, ezekben az esetekben - kivételt képez egy eset - a hivatásos pártfogó nem tud társadalmi pártfogót kijelölni. Az egyetlen eset, ahol javítani lehetne a helyzeten, a rokkantak, magángazdálkodók esete. Itt ugyanis a lakóhelyi pártfogók kijelölése lehetséges. A Szegedi Megyei Bíróságnál ezt a problémát elsősorban az egyetemisták segítségével kívánják megoldani.

A társadalmi pártfogók felkészültségének javítása érdekében a Fővárosi Bíróság társadalmi pártfogóit beiskolázták a TIT Esti Egyetem Társadalmi Pártfogók Fóruma o. előadás-sorozatára. Ilyen módon 1979-80-ban 66, 1980-81-ben 110 társadalmi pártfogót iskoláztak be.

JEGYZETEK

- 1 Gönczöl Katalin: Utórendezés. In: Fejezetek a szakkriminológia köréből. /Szerk.: Vigh József/ Bp. 1973. 159. o.
- 2 Tavassy Tibor: A szabadságvesztés büntetés problémái c. munkájában részletesen felsorolja és elemzi a szabadságvesztéssel járó negatív hátrányokat. Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 15. kötet Bp. 1978. 281-300. old.
- 3 Jescheck: Strafrecht Allg. T. /Büntetőjog Általános Rész/ 494. old. In: Karl Peters: A reszpecializációs és novelési végrehajtás etikai feltételei a Festchrift für E. Heinitz, Berlin 1972. 501-516. old. kötetből. Ford: Dr. Valaczkai László.
- 4 Shönke-Schröder: Strafgesetzbuch /Büntető Törvénykönyv/ 15. kiadás 1970. 15.16. és 17.§ In: Karl Peters i.m. 501-516. old.
- 5 Schultheisz: A büntetés kiszabása Bp. 1953. 6. old.
- 6 Földvári József: A büntetés tana Bp. 1970. 57-59. o.
- 7 Nagy Ferenc: Az új Btk. szankciórendszerének egyes kérdései. Kézirat Szeged 1979. 26. old.
- 8 I.I.Karpec: A büntetés társadalmi, kriminológiai és jogi kérdései Bp. 1978. 431. old.
- 9 N.A.Beljajev: Celi nakazanyija i szrodsztva ih dosztyizsenyii v ispravityelno-trudovih ucsrezsgenyijah /A büntetés céljai és az elérésükre szolgáló eszközök a büntetésvégrehajtási intézetekben/ Leningrád 1963. In: I.I.Karpec: i.m. 432. old. V.G.Szmirnov: Funkcii szovetszkovo ugolevnovo prava. /A szovjet büntetőjog funkciói/ Leningrád 1965. 106. old. In: I.I.Karpec: i.m. 432. old.
- 10 Földvári: i.m. 472. old.
- 11 Karpec: i.m. 432. old.
- 12 Gönczöl Katalin: A visszaeső bűnözők tipológiája Bp. 1980. 300. old.

- 13 Pál László: A pedagógia szerepe a nyomozó hatóság munkájában. Belügyi Szemle 1977/9. 59. old.
- 13/a Gönczöl Katalin: i.m. /A visszaeső bűnözők.../ 297-298. old.
- 14 Gönczöl Katalin: i.m. /Utógondozás/ 161. old.
- 15 Karpec: i.m. 262. old.
- 16 Karl Peters: i.m. 501-516. old.
- 17 Claus Roxin: Az állami büntetés értelme és határai Büntetőjogi alapproblémák c. kötetben 1973. 1-31.o.
- 18 I.I.Karpec: A jogi nevelés és a bűnözés elleni harc kriminológiai rendszabályai. Belügyi Szemle 1977/10. 119. old.
- 19 Vigh József-Földvári József: Kriminológiai alapismeretek. Bp. 1979. 81-82. old.
- 20 Földvári József: Gondolatok a szabadságvesztés végrehajtásáról. Magyar Jog 1971. 641-648. old.
- 21 Gläser István: A szabadságvesztés büntetés végrehajtása Bp. 1975. 217. old.
- 22 E nézet hazai képviselői: Ponyó Antal; Orell Ferenc; Rácz György, külföldön a cseh Urbanova. Orell Ferenc: A fiatalok utógondozásának egyes tapasztalatai. Belügyi Szemle 1978/10. 64-65. old.; Rácz György: Visszaesők és ismételten bűnelkövetők. Magyar Jog 1972. 2.sz. 83-88. old.; N. Urbanova: A bűnelkövetők reszocializálása problematikájának interdiszciplináris megközelítése. Socialistická Zákonnost Prága 1978/5. In: Magyar Jog 1979. 10.sz. 938. old. Ford: Györgyi Kálmán
- 23 Karl Peters: i.m. 501-516. old.
- 24 Gönczöl Katalin: A veszélyes erőszakos bűnözők reszocializálása a büntetésvégrehajtás és az utógondozás során. Belügyi Szemle 1979/12. 33. old.
- 25 1979. évi 11.sz. tvr. 19.szakasz.
- 26 Angyal Pál: Milyen alapon kellene hazánkban szervezni

- a rabsegélyező egyesületek központi és esetleg kerületi szervezetét? Pécs 1907. Finkey Ferenc: Alkossunk törvényt az igazságügyi patronage egyesületekről és a letartoztató intézetekből kibocsátottak utógondozásáról! Bp. 1943.
- 27 55/1960/XII.22./Korm.sz. rendelet, valamint a 12/1965/VII.11./Korm. sz. rendelet.
- 28 Büntetésvégrehajtási jog II. kötet /Szerk: Hazai Tibor/ Bp. 1977. 134-145. A hivatkozott fejezet szerzője Gláser István.
- 29 Vermes Miklós: Az utógondozás szerepe a bűnisméltés megelőzésében. Referátum a szocialista országok IV. Regionális Kriminológiai Szimpóziumára 1979.
- 30 Kónyáné Kutrucz Katalin: A szocialista Országok IV. Regionális Kriminológiai Szimpóziuma. Jogtudományi Közlöny 1980. évi 8.sz. 550-552. old.
- 31 Williams Hall: A büntetésekre, a bűnözők megjavítására vonatkozó miteszok, Jogtudományi Közlöny 1976. 12.sz. 716-717. old.
- 31/a Moldoványi György: Az utógondozás törvényi szabályozása. Magyar Jog 1976. évi 4.sz. 282-289. old.
- 32 Btk. /1979.évi IV.tv/48.§/3/bek., 72.§/4/bek., 79.§/2/bek., 89.§/6/bek.; A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11.tvr. 93.§.
- 33 Kónyáné Kutrucz Katalin: i.m. 550-552. old.
- 34 Gönczöl Katalin: Utógondozás 161. old.
- 35 Cyprián, Karthago püspökének rabsegélyezési, alamizsnaosztó intézkedései. Pál László: Nevelés a büntetés-végrehajtásban Bp. 1976. 154. old.
- 36 Gönczöl Katalin: i.m. /Utógondozás/ 159. old.
- 37 Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Bp. 1909. 446-447. old.
- 38 Finkey Ferenc: i.m. 447. old.
- 39 Schüfer István: Utógondozás a visszaesés ellen. Jogtudományi Közlöny 1949. 419-423. old. Pesti János -

-Fehér Lászlóné: Hozzászólás Schäfer István cikkéhez. Jogtudományi Közlöny 1950. 158-159. old.

- 40 1955. évi Bv. Szabályzat 189.§/3/bek.
- 41 Szabó András: A büntetőjog és a kriminálpedagógia funkcióinak elhatárolásáról. Belügyi Szemle 1976. 9.sz. 4-5. old.
- 42 Pál László a baracskai kísérlet összefoglaló eredményét adja a Magyar Jog 1980. évi 11. sz. /1009-1011. old./
- 43 Gönczöl Katalin: A veszélyes erőszakos bűnözők reszocializálása a büntetésvégrehajtásban és az utógondozás során. Belügyi Szemle 1979. évi 12.sz. 39. old.
- 44 Gönczöl Katalin: A visszaeső bűnelkövetők tipológiája Bp. 1980. 305., 313. old.
- 45 I.I. Karpec: i.m. /A büntetés társadalmi, jogi.../ 138. old.
- 46 7/1979./VI.29./ IM.sz. rendelete 1.§
- 47 7/1979./VI.29./ IM.sz. rendelete 1-3.§. 1979. évi 11. tvr. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról 94.§/1/bek., 95.§/1/bek.
- 48 108/1979./IK.8./ IM.sz. utasítás.
- 49 Csongrád megye gyakorlatát vizsgálva a Szegedi Fegyház és Börtön nevelőinek előterjesztései helytállóak a pártfogó felügyelet elrendelésének szükségességét illetően, az esetek döntő többségében ennek megfelelő, helyes döntés született. A nevelési lapok vezetése azonban többnyire semmitmondó, a pártfogó számára használhatatlan.
- 50 Szegeden 1980 áprilisában 4 hivatásos pártfogóból kettő jogászpédagógus szakképesítésű, egy jogász, egy végzős joghallgató.
- 51 Lásd az 1.sz. táblázatot!
- 52 Vermes Miklós: Az utógondozás szerepe a bűnismétlés megelőzésében /Referátum. i.m./

- 53 Csongrád megyében mindössze 7-8 ilyen brigád létezik csak.
- 54 Csongrád megye gyakorlatában nem fordult elő olyan eset, amikor feladatának nem vagy nem megfelelő teljesítése miatt kellett volna megvonni a társadalmi pártfogótól a megbízatását.
- 55 Végh Dénes az ellenőrző tevékenység szigorítását tartja fontosnak. Végh Dénes: Az utógondozás feladatairól. Belügyi Szemle 1979. évi 7.sz. 34. old.
- 56 Kádár Józsefné A budapesti hivatásos pártfogók munkájának tapasztalatai c. munkájában sürgeti a rendőrség, valamint a hivatásos pártfogói apparátus kapcsolatának javítását. Belügyi Szemle 1980. évi 12.sz. 96. old.
- 57 Horváth András: Utógondozás vagy pártfogó felügyelet? Belügyi Szemle 1979. évi 8.sz. 73. old.
- 58 A gondozás családra való kiterjesztését javasolja Gönczöl Katalin is A visszaeső bűnelkövetők tipológiája c. munkájában. Bp. 1980. 317. old. Gödöny József a szocialista országok IV. Regionális Kriminológiai Szimpóziumán megtartott referátumában hívja fel a figyelmet a család kiemelkedő szerepére. Rámutat, hogy a nevelési hiányosságok súlyos társadalmi beilleszkedési zavarokat alakíthatnak ki, a családi támogatás hiánya megghiúsíthatja a szabadulás utáni readaptációt. Tapasztalatai szerint a visszaesők kb. 60 %-a rendezetlen körülmények között élő családból származott és a különösen veszélyes visszaesők 70 %-a fiatalkorúként, vagy fiatal felnőttként kezdte el bűnöző pályafutását.
- 59 Dr. Nagy Ferenc: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának egyes újonnan vitatott kérdései. 1980. Szeged, Kézirat 18-19. old.
- 60 Vigh József: A bűnözőkkel való bánásmód Angliában. Magyar Jog 1971. évi 11.sz. 743-746. old.
- 61 Az 1962. évi Svéd Büntető Törvénykönyv I. Rész I. fejezet 7.§.
- 62 Mils Althar-Cedenberg and Parol in Sweden 1972.

idézi Vigh József: Kauzalitás, determináció és prognózis a kriminológiában. Bp. 1980. 276-277. old.

- 63 Guilana Cabrini: Hogyan segítik elő Svédországban a börtönviseltek beilleszkedését a társadalemba? La Stampa 1977. évi 68.sz. In: Jogi Tudósító 1977. június 53-54. old.
- 63/a Holger Preisendanz: Strafgesetzbuch. Lehrkommentar. Berlin 1975. 282-290. old. Továbbá Nagy Ferenc: A magatartás-felügyelet - mint új intézkedés - a Német Szövetségi Köztársaság hatályos büntetőjogában. Jogtudományi Közlöny 1975. 5.sz. 285-287. old.
- 64 Frankfurter Allgemeine Zeitung 1978. évi 103.sz. In: Jogi Tudósító 1978. szeptember 53. old. Süddeutsche Zeitung 1978. évi 123. sz. In: Jogi Tudósító 1978. szeptember 55. old.
- 66 Lásd u.o. 64.
- 66/a A lengyel utógondozási rendszert részletesen ismerteti Horváth Tibor: Gondolatok a büntetésvégrehajtási jog kodifikációjához. Jogtudományi Közlöny 1978. évi 6.sz. 302-312. old.
- 67 Györgyi Kálmán: Új törvények az NDK-ban a büntetésvégrehajtásról és az utógondozásról. Magyar Jog 1979. évi 2.sz. 160-161. old.
- 68 V. Janda: A szabadságvesztésből elbocsátottak utógondozásának eredményei és perspektívái Csehszlovákiában. Magyar Jog 1979. évi 9.sz. 847. old.